

DÉVA ÉS KÖRNYÉKE CASTALDO IDEJÉBEN

(ADALEKOK HUNYADMEGYE 1551-53 KÖZTI TÖRTÉNETEHEZ)

BÉCSI LEVÉLTÁRI KUTATÁSAI ALAPJÁN

IRTA

Dr. VERESS ENDRE

Különlenyomat a

IX. Évkönyvéből

KOLOZSVÁR

GOMBOS FERENCZ NYOMDÁJA

1898

Dévai Úrasztali kendőről való régi hímzés.

Déva és környéke Castaldo idejében.

(Adalékok Hunyadmegye 1551—53 közti történetéhez)

Dr. Veress Endrétől.

Az 1551—53 közti évek nagyon gyászosak Erdély történetében. Ez a kis ország, mely a mohácsi vész utáni zavaros időkben alakult ki Magyarországból, s a töröknek fizetett évi adó mellett önálló fejedelemségként élt és fejlődött, most urat cserélt. Martinuzzi György barát politikája fosztotta meg függetlenségétől, attól való féltében, hogy a török kezére kerül, s ezért borult gyászba, holott addigi viszonyai közt tovább élhetett volna boldogan.

Castaldo Baptista János, ez az osztrák szolgálatban álló olasz tábornok, 1551 június elsejére ért Erdélybe habsburgi I. Ferdinánd király parancsából, hogy átvegye Izabella özvegy királynétól a szent koronát, s vele Erdélyt. S az a 20¹/₂ hónap, a mit Castaldo (némi megszakításokkal) itt töltött, nemcsak reá, magára nézve volt keserves, de az országra is szomorú emlékü és végzetes. Az erdélyiek sehogy sem tudtak beletörődni az új helyzetbe, s nem bírtak hozzászokni ahhoz, hogy a külföldre távozott királyné és kis fia: János Zsigmond helyett egy gyűlölt idegen katona lakja a gyulafejrvári palotát. Castaldo éhes, fizetetlen zsoldosai pedig úgy tönkretették a városokat, nemeseket, s az ország népét és jólétét, hogy azt egy egész nemzedék megsínylette, kivált György barát meggyilkoltatása után, midőn helyébe az öreg, beteges Báthory András lett Erdély vajdája.

Ebből a nyomorból kijutott Hunyadmegyének is, minthogy Déva, s a *dévai szoros* hadügyi fontosságát (a mint a Maros völgye

dévai részét nevezi leveleiben) hamar felismerte a generális és Erdély védelmét a temesvári, lugosi török támadások ellen Hunyadmegyére s a dévai várőrségre helyezte. Így aztán ide rendelt katonái ezt a vidéket sem kímélték, másfelől pedig ez volt a Lippa, Temesvár felé menesztett seregek megállóhelye, a hol mindig akadt valami feldúlni való.

Midőn Castaldo nyolczadfél ezernyi kis hadával Erdélybe ött, s azt kardcsapás nélkül a baráttól egyszerűen átvette, főfeladata volt, hogy azt, mint az ország katonai kormányzója és a király helytartója, megvédelmezze a törökkel szemben. Erre ugyan kevés vala serege, mert hisz a magyarországi védelem is rá volt bízva és kevés a tehetsége, meg a gyakorlata, mivel ő török ellen még sehol sem küzdött, daczára, hogy hatvan évet meghaladó katona volt; de megtett annyit a mennyit tehetett.¹ Nála a jó akarat és igyekezet nem hiányzott ehhez, csak erélye volt kevés és tetteje lassú. S ha sikert nem ért el, azt leginkább pénztelen, siralmas helyzetének kell tulajdonítanunk, a mi természetétől is kissé gyáva jellemét még fokozta. Kitetszik ez a jó akarata a bécsi (titkos) udvari- és államlevéltárban őrzött gondos levelezéséből, napról-napra írt hűséges bő jelentéseiből, melyekben igazi katonai kötelesség-érzettel, mindenre kiterjeszkedő figyelemmel, a legaprólékosabb dolgok felől is sietve tájékoztatta Ferdinándot. Ezeket múlt év nyarán volt alkalmam tanulmányozni, s valami 80 kisebb-nagyobb, minket érdeklő olyan részletet találtam bennök, melyek Déva és környéke akkori viszonyaira, a szoros viszontagságaira, a töröknek Lippa, Lugos felőli támadásaiból s a német-vallon zsoldos katonák leírhatatlan féktelenkedéseiből, zsarolásaiból keletkezett szenvedéseire egészen új világot vetnek és valósággal *történetét* képezik Hunyadmegyének.

*

A mint Izabella királyné 1551. jul. 19-én könnyes szemekkel aláírta az Erdély átadásáról kiállított oklevelet, hozzáfogtak a várak átvételéhez. Azok parancsnokait Ferdinánd iránti hűségre kellett esketni, s Déva az elsőik közt volt, mely azt megtette, mert György barát jul. 31-én úgy ír róla, hogy az már kezében van.² Őrségéről

¹ Lásd körülményesen *Kropf Lajos, Castaldo Erdélyben* című tanulmányában, a »Hadtörténelmi Közlemények« 1896. évf.-ban.

² György barát Ferdinándhoz, a »Történelmi Tár« 1880. évf. 244. l.

s védelméről is neki, mint vajdának kellett gondoskodnia, 15,000 fitnyi rendes évi fizetéséből,¹ (ép úgy, mint Görgény váráról) de abból várfelszerelésre és hadi zsoldra alig telt, mert ekkor a várban nem volt több, mint két faltörő-ágyú, az egyik 35, a másik 22 fontos, két rézmozsár kődarabok dobására, egy réztaraczk (falco sive sacer) két réz- és két vas sугарágyú (falconet) valamennyi János király jelvényével. Lőszere alig volt, s Castaldo kiemeli, hogy a mellett e fontos helyre kis ágyúkat és u. n. szakállas puskákat kell mielőbb küldeni.

Az ősz folyamán Déva nagy táborozás színhelye volt, mert itt gyülekezett és növekedett 60,000-nyire az a sereg, mely György barát fővezérlete alatt Lippa felmentésére indult. A seregben Castaldo és Sforza Pallavicini gróf 12,000 főnyi német-spanyol csapatot vezetett² s ez utóbbi okt. 24-én táborozott Szászvároson,³ s vonult el Déva alatt, a Máros mentén. Ezt az átvonulást meg is érezte a város, mert a német zsoldosok összevesztek magok közt s a dévai parasztokkal és éjnek idején megtámadván a várat, néhányat az örök közül megsebesítettek, kifosztottak, egyet meg lándzsával agyondöftek, úgy, hogy az elésietett várnagy is csak Isten kegyelmének köszönhette megmaradását.

II. Istes kapitánya különben ekkor nem volt Dévának, mert az — nem ismerjük nevét — meghalt s helyette Fánchy János, bizonyosan legmegbízhatóbb hadnagya, őrizte a várat már hosszabb idő óta. Most azonban Fánchy 1552 újév napjára felkereste a Lippa szerencsés visszavétele után hazatért Castaldot Segesvárt, s elősorolván neki a vár szükségét, kérte, hogy adja azt eddigi szolgálatai fejében a kezébe, s gondoskodjék a várban levő lovas és gyalognép fizetéséről, élelmezéséről és egyéb szükségletekről. Eddig is a magából fizette embereit, s tatarozta a várat, a miért költségei megtérítésén kívül, a Jófűhöz tartozó lapusnyiki és banyesdi két kis jószágot kívánja örök birtokul, s azonkívül még ezer forintot. Mellék-kérése Keresztúry Péter nevű vitézére vonatkozott, a ki mint néhai ura szolgája, lovait és vagyonát elveszt-

¹ Ferdinánd Castaldonak Bécsből 1551 okt. 2-ról. Ugyanott az 1891. évf. 433. lapján, *Barabás* Samu regesztájában.

² A *Magyar hadi krónika* II. része 52. lapján.

³ E napról ír onnan a gróf Ferdinándnak, de sokáig ott nem időzhettek, mert már nov. 2-án Lippa alatt vannak.

vén a háborúban, most arra kéri, hogy fizesse meg neki zsold-hátralékát és vegye fel a királyi hadseregbe. De Castaldo nem teljesíthette kívánságait, s három napi alkuvás után végre is kielégítette 700 frtnyi kárpótlással. Úgylátszik nem is bízott benne, vagy tán nem szerette, mert a várat kivette a kezéből s mivel más hamarjában nem akadt, addig is, míg a király valakit Dévára kinevez, Báthory András egyik megbízható familiarisára bízta azt: úgy hogy Fánchy ott hagyta nehéz állását s pár év múlva, mint Vajda Hunyad várkapitányával találkozunk vele újra.

Déva új várnagya (a ki már két nap múlva, jan. 15-én elfoglalta helyét) a vitézségéről híres Kapitán György¹ magyar lovaskapitány lett, ugyanaz, a kinek 1550 Szent Lőrincz napján Hubiár agával Bujákon bemutatott bajviadalát Tinódi Sebestyén egy 204 soros versben magasztalta fel,² s a kit a harczi dicsőség most Hollókőről s úgylátszik Lippán át Erdélybe sodort. De itt alig érvényesíthette úgy vitézségét, mint Magyarországon, mert a vár el volt hanyagolva, és sürgetésére egy hónap múlva kap ugyan Szebenből egy szekér puskát és lőport;³ spanyol őrsége azonban olyan fegyelmetlen volt, hogy Castaldonak kikellett cserélnie egy különböző csapatokból összeválogatott másik századdal, melyet a burgundi Villey (Ulloa) kapitány vezérlete alatt küldött hozzá Dévára. Ezek is olyan megbízhatatlanok voltak, hogy soha sem lehetett tudni, mikor mondják fel a hűséget, s hagyják el vezérüket; pedig most Déván is szükség lett volna a török veszélyvel szemben egy erős, összetartó őrségre.

Amhád pasa, hogy megboszulja a lippai kudarcot, újabb sereggel fogott a tavaszon a harczhoz, mely olyan szerencsésen folyt, hogy a nyár folyamán nemcsak Lippát vette vissza, de elfoglalta Temesvárt, és utána az egész Alvidéket. E várak védelmében élénk részt vett Hunyadmegye örökös főispánja és családi örökségképen Mátyás király fia halála óta Vajda-Hunyad várának

¹ Kapitán György Déváról írt legkorábbi levele ugyan 1552 aug. 5-ikéről való, de azt hiszem, hogy már ekkor, újévben kinevezte Castaldo, mert különben megírta volna nevét leveleiben, ha más lett volna augusztusig a dévai várkapitány.

² Közölve *Összes művei* (a Régi magyar költők tára III. kötete) 308—314. lapján.

³ Haller Péter Castaldonak, 1552 febr. 18-án, Nagy-Szebenből. Barabás regesztái id. h. 645. lapján.

ura: enyingi Török János, a ki kétszáz lovasával szolgálta hazáját s tavaly személyes bátorságának Déva alatt is sok szép jelét adta. De azért a harcztérről, Temesvár alól is haza-haza szalad megyéjébe, gondoskodni védelméről, s így ír Castaldonak pl. jul. 20-án Hunyadvárából, jelentvén, hogy a havasalföldi hadjáratra már mind Valkány alá gyűlt a sereg, s az egész megye ereje táborban van vele együtt; de nem tudja, elég lesz-e a kétszáz huszár, mivel kevesen vannak, s a török a havasokon egy nap alatt bejöhet.

Tényleg a szorosokat kellett most megvédeni a megyében, és pedig nemcsak a törökkel, hanem ráczokkal szemben is, a kiknek két népesebb városát: Lugost és Karánsebest a török elfoglalván, most Erdélybe menekülnek és dűlnak útjukban. Hogy feltartóztassa őket, Kapitán György augusztus első napjaiban felkeltette ellenök Jófű város (a mai Dobra) lakóit és vidékét, kérve Castaldot, hogy legyen gondja erre a dologra. De mit tehettek ezzel a nagy hordával szemben, mely asszonyostól, szolgástól és egész háznépéstől együtt 100,000 főre rugott, 13,000 saját szekeren lepte el megyénket, s vált ellenséggé azáltal, hogy megadta magát a töröknek. Vajjon letelepedtek-e ezek a ráczok, oláhok véglegesen nálunk, s van-e nyomuk a megye jelenlegi lakosságában?

Castaldo ekkor már az év eleje óta alig néhány mértföldnyire, Szászsebesen táborozott, melyet a király rendeletére megerősített, a mihez a szászvárosiaktól is 1500 darab 24 láb hosszú gerendát követelt, még jan. 20-án.¹ Ott töltötte vesztegelve az egész évet, s fogadta a híreket, hogy a török egész Déváig felkalandoz. A vár pedig jóformán üresen állott, élelmet nem kapott a rendektől, és ámbár gondozása a vajda kötelessége lett volna, pénztelen helyzetében most még is Castaldonak kellett élelmi- és lőszerekkel ellátnia, mivel a két alvajda is beteges és tehetetlen volt. Augusztus végén a török sereg két vezére: Ahmed pasa és Kászon bég Lippa várában tartózkodott, (melyet Aldana spanyol tábornok gyáván feladott) s csak a budai pasára várt, hogy aztán egyesült erejökkel Erdélybe törjenek. Értesülve Castaldo szorult helyzetéről, be is jött egy csapat három hét múlva Déváig, szétcézni, kémlelni, mire Castaldo vasasokat és gyalogcsapatokat akart

¹ Rendelete kiadva Dr. Albert *Amlacher*: Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt und des Stuhles Broos (Hermannstadt, 1879.) cz. műve 122. lapján.

ellenök küldeni, de zsold nélkül nem akartak menni.¹ Kászon bég ezalatt, hogy annál könnyebben elfoglalhassa a dévai szorost, »a honnan — mint Castaldo megjegyzi — legsikeresebben meglehet Erdélyt venni és védelmezni«, betelepedett a Lippa és Déva közt a Maros mellett fekvő régi, elhagyott kastélyba, talán az eperjesi vagy a lalasinczi hegyfokon álló erősségbe. De Castaldo erre Helfenstein három csapatját, Perusith Gáspárt huszáraival és Török Jánost küldte annak lerombolására, s a mint ez a sereg a kastélyhoz ért, a törökök elmenekültek Lippa felé, néhány társukat és rácot hagyván hátra, a kik az ágyúkat és löport felégették, de futásközben a mieink üldözőbe vették, s mind megölték.

E csatározásnak állítólag 3000 ökörből és ugyanannyi juhból álló zsákmánya is volt,² de a vitézi példát más nem követte, sőt a már két hónap óta Szász-Sebesen táborozó és Déva alatt tanyázó nemesek kezdtek hazaszállingózni, pedig Kászon bég négyezernyi lovas és gyalog csapattal közeledett Déva felé. Castaldo biztatta őket, mint az ország rendeit, hogy a dévai szoros és hazájok védelmére kétezer embert állít ki, csak maradjanak, de hiába fáradozott, mert »barát és ellenség egyaránt ellenese« mint a tábornok elkeseredésében írja.³ Be is látta, hogy a rendek ígéretében hiú reménység bízni, mivel azok hatezer zsoldost (nemzetenként két-két ezeret) szavaztak meg a dévai szoros védelmére és a hatezerből lett tulajdonképen *hatvan*, vagy kevéssel több. Ilyen körülmények közt Castaldo meg is engedte és elnézte a rendeknek a törökkel kezdett békealkudozásokat, nemcsak a király parancsából, hanem — mint írja — azért is, mivel különben teljesen a török hatalmába vetnék magokat!

És épen ilyen bátortalan időkben írta Ferdinánd nyugodtan Castaldonak, hogy Erdélyt az idén nem félti már semmi veszélytől. Annyiban helyesen is gondolta, hogy a török erejét Eger-vár ostroma kötötte le, de másfelől Castaldo arról értesült, hogy a török akár veszi be Egert, akár nem, szerencsét próbál Erdélyben. Erre mutatott az, hogy Ahmed okt. 18-án elvonult Eger alól,

¹ Castaldo 1552 szept. 22-én Ferdinándnak. Barabás regesztái id. h. 1892. évf. 481. lapján.

² Castaldo szept. 25-én Ferdinándnak; ugyanott, a 482. lapon.

³ Castaldo Ferdinándnak a szász-sebesi táborból 1552 okt. 2-ről, az »Erdélyi országgyűlési emlékek« I. köt. 431. lapján.

melylyel nem bírt, s Kászon bég nyolczezernél több törököt gyűjtött Lippa körül, kik indulásra készen tanyáztak a váron kívül is. Ezért Castaldo is megerősítette Déva eddigi őrségét, s csak amiatt panaszkodott, hogy a sok baj mellett nincs elég jó vezére, s magának sem olyan megbízható embere, a kire, ha ő Déva felé menne, saját csapatai vezérlését bízhatná. Látva azonban, hogy Kászon bég hadait folytonosan szaporítja, Castaldo is hasonló tette, s mivel hé t német csapat áthelyeztetését kérte, azokat akarta Lippa felé küldeni. Ezenkívül a vajdával és más tanácsosokkal egyetértve okt. 23 án elhatározta, hogy ily veszélylyel szemben Déván állandóan kétezer embert kell tartani, »mivel Lippa az a forrás, a honnan az országot (Erdélyt) legjobban ellehet özönlteni«, mint megjegyzé.

Erre szükség is volt csakugyan, mivel Déván rosszul álltak az ügyek. A vár el volt hanyagolva, mert a vajda, (a kinek híva talához tartozott arról gondoskodni) eddigelé semmit sem törődött vele, s így annak gondja is Castaldot terhelte. Pedig neki ugyancsak kijutott a gondból. A fizetetlen sereggel állandóan baj volt a szász-sebesi táborban; így pl. okt. 29-én a Helfenstein németjei ismét zavarogni kezdtek, mire a sereg egy részét vezérökkel 3 mfdnyire Déva felé küldte, (hogy tisztúljon a levegő) s a hátra-maradottak szüntelen *geld*-et, *geld*-et kiabáltak.¹ De a magyarok sem voltak jobbak, ők sem ülhettek annyit pénz nélkül és nov. elején a huszárok (különböző okokat használva ürügyül, de tulajdonképen fizetatlenség miatt) valamennyien oda hagyták a dévai szorost. Így Kendy Ferencz és Kendefy János, a kik a magok száz lovasával Magyarországra kíváncsoztak, Török János és mások, összesen hat csapat, mivel pénzők elfogyott; úgy hogy Déván így csupán egy spanyol és három német zászlóalj (cohors) maradt, a mi sok aggodalomra adott alkalmat, mivel a török már négy mfdnyire tanyázott Dévától, s így őket egy éjjel meglephetik. A dévai spanyol zászlóalj parancsnoka Paolo di Zara volt, míg Szászvároson Helfenstein gróf tíz százada hevert, s állott készen Lippa felé.

Hanem a növekedő török veszélylyel szemben most még jobban meg kellett erősíteni a dévai szorost, s így oda a vajda beleegyezésével nov. 12-én Bánk Pált, Erdély vice-vajdáját küldte, a ki

¹ Castaldo okt. 30-án, Barabás regesztái id. h. 1892. évf. 490. l.

azonban kikötötte, hogy ott csak vízkeresztnapjáig (1553 jan. 6-ig) fog ülni. Ezzel nagy gondtól szabadult meg Castaldo, s a király felszólítására meg is nyugtatta, hogy ha az eddigi csend megmarad s újabb zavarok nem támadnak, télire elég lesz a dévai őrség az ország védelmére, ha t. i. a magyar lovasságot legalább két ezernyre kiegészítik.

Bánknak azonban nem a török, hanem tulajdonképen a német zsoldosok garázdálkodása ellen kellett védekeznie, s tőle telhetőleg megoltalmazni Déva környékét. Mert ez az éhes zsoldoshad valóságos csapás volt a megyére már augusztus óta, mikor Szász-Sebesre gyűlt a sereg, de kivált most, hogy a dévai szoros védelmére voltak kirendelve. Kíméletlenül dúltak és raboltak nemest és parasztot egyaránt, úgy hogy a megye nemessége végre megsokalta a pusztítást és panaszt adott be ellene Castaldonak. A supplicatiót Barcsay Gáspár, Kenderessy Péter, Szerecsen János, Maczasdi László és Zenyk István írta alá a megyei nemesség nevében. Tartalma rendkívül érdekes és jellemző.

Segítségét kérnek a tábornoktól a német gyalogosok ellen, a kik hallatlan dolgokat mívelnek, s a kiktől sem város, sem birtok vagy nemesi udvarház nem marad bántatlan. Negyven-ötven főnyi csapatokban lepik meg a nemesi házakat, felprédálva mindent, a mit találnak. Erőszakosan, s minden fizetés nélkül elviszik a bort és gabonát, elhajtják a szántáshoz való ökröket, a fejős teheneket, juhokat, disznókat, borjúkat, felszedik a tyúkokat, libákat, és a mit a ház körül találnak, s ha valaki ellene szólni mer saját vagyonáért, rögtön agyonütik, meglövik, vagy kiűzik házából. A házakat, magtárakat, kerteket és gyümölcsfákat tisztelet nélkül felgyújtják, a ládákat és szekrényeket feltörlik, a jobbágyok javait elveszik, még rajtok lévő ruhájokat, csizmájokat is lehúzzák, sőt még az asszonyokét is, úgy hogy jóformán meztelenül hagyják őket. A szegény jobbágyokat annyira kínozzák, verik s lopják, a merre csak találják, hogy néhány falu már egészen néptelenné vált, s lakói Havasalföldre, vagy Temesvárra menekültek a török oltalma alá. Csapatonként mennek ki a mezőre s hajtják el a parasztok juhait, s a melyeket elhajtani nem tudnak, lelövik és szekeren viszik a városba, a hol szintén mindent elrabolnak: csésztét, tányért, kanalat, sőt fazekat is, a mit csak találnak. Az udvarházak kertjeiből feltűzelik a gyümölcsfákat, fegyveresen mennek a ma-

lomba, s feltörve az ajtókat, mindent elvisznek. A mezőn szántogató ember ökrét megölik, s a szegény földművest gyalázva, darabokra törik szekerét és ekéjét. Mindez (s ezeknél borzasztóbb is) naponta történik, úgy hogy ha Castaldo nem változtat rajta, az egész föld elpusztul, és senki sem marad itt a széleken az ország védelmére. Ezért kéri, mielőbb rendelje el úgy a Déván, mint a Szászvároson állomásozó német katonákat más helyre, mert hihetetlen mennyi kárt okoznak csak egyetlen napon is. Ha pedig Castaldo ezt nem teszi meg, nemcsak a jobbágyok futnak el, s hagyják pusztán a földeket, de magok a nemesek is, és akkor megítélheti — így végződik a nevezetes írat — mi haszna lesz ő felségének a pusztá földekből, s miként fognak majd megélni a széleken lakó emberek.¹

A hunyadmegyei nemesség e panaszlevele élénken színezi azokat a sérelmeket, melyeknek megszüntetése érdekében a rendek magok is felterjesztést tettek később az 1553. jan. 20-án Kolozsvárt tartott országgyűlésen;² anélkül, hogy a garázdálkodást a tábornok kellően gátolta, vagy megakadályozhatta volna, habár a németeket ki is cserélte Déván.

Bánk Pál személyében Déva ügyes, kipróbált védőt, régi katonát nyert, a ki már 12 év előtt Bálványosvár kapitánya volt³ és később is szerepelt Izabella királyné alatt; de mit ért minden ügyessége, ha a vár pusztá, s praefectura: Kapitán György urammal élén az őrség gyenge volt. Castaldo még decz. elsején is két ezer zsoldost szánt Dévának, de azért tényleg csak fél zászlóalj német, kétszáz spanyol volt itt, és lovasság semmi, száz s egynehány Schierottin Károly-féle vasast kivéve, a kiket a tábornok — zsold hiányában — úgyszólván cró-

¹ Ép így dúltak és pusztítottak a spanyolok másutt, a Felvidéken is, a hol egy Modorban, 1553. virágvasárnap előtti pénteken (márcz. 24-én) kelt levél szerint a »szegén városkában nagy kárt tesznek, borokat megisszák, barmokat levágják, borjukat és mindent, ki megenni való, teljességgel elveszik, az gazda semmit nem bír, hanem mind házok, mind marhájok evik.« — Izdenczy László Ujlaki Ferencz győri püspökhöz írt leveléből. (A bécsi államlevéltárban.)

² Lásd az »Erdélyi országgyűlési emlékek« I. köt. 441—2. lapján.

³ Említve György barát 1540. jun. 14-én kelt kötelezvényében, a K. Papp Miklós-féle »Történeti Lapok« II. évf. 1252. lapján.

szakkal tart helyökön. Nem volt sem élelem, sem pénz, sem rend a várban és táborban, de Castaldo sem küldhetett semmi segélyt, hiába sürgette azt Bánk, jelezvén, hogy nem tudhatja, melyik órában lepi meg a török, a ki Maros-Illyét készül elfoglalni s úgy Erdélybe törni. E végett Kászon pasa megszámláltatta a Maros mindkét partján, a Temesvárhoz tartozó területen lakó rácokat, oláhokat, meghagyván nekik, hogy minden órában készen álljanak, ép úgy, mint a törökök és tatárok, a kiket most kapott. A rác lovasok száma több mint hat (Castaldo értesülése szerint tizenegy) ezer s azonkívül gyalogság, míg a török-tatárok száma legalább öt ezer.

Ilyen szomorú kilátások közt a tábornok minden pénzét a dévai szoros védelmére fordította, illetve élelmi- és lőszert küldött decz. elején a várba, és teljes fizetést adott a Branyicskán és Illyén lévő csapatoknak is, összesen 18,600 fírtot költvén erre, csakhogy továbbra is kitartsanak. Megnyerte Török Jánost is újabb szolgálatra, a kinek kétszáz lovasát fogja fizetni. Ennek, s a hunyadi nemességnek maga a vajda: Báthory András is buzdítólag írt, a ki katonáit szintén Dévára küldte, de többet nem tehetett, mert mindenét oda adta, a miye volt, s a mit csak kölcsön kaphatott barátjaitól, s most testét nem darabolhatja fel — úgymond — hogy azt is nekik adja. Egyet azonban ismételt Castaldonak, azt, a mit már Fejérvártt is mondott neki, hogy t. i. pénz nélkül sem katonákat nem lehet tartani a végeken, sem élelmi szert szerezni. Ezt a tábornok is rég tudta, de mit tehetett, ha pénz helyett a királytól is csupa ígéreteket és intézkedéseit helybenhagyó leírásokat kapott.

Növelte a bajt, hogy ilyen viszonyok mellett Bánk Pál nem akarta vízkeresztnapján túl semmi szín alatt megtartani nagy felelősséggel járó dévai állását. Hiába buzdította a vajda Fejérvártt, a hová el ment volt panaszkodni, nem birta reá venni, hogy szolgálati idején túl ott maradjon; úgy hogy a tábornok jónak látta felkérni a királyt, írnia a vajdának, hogy a fizetési hátralék daczára továbbra is gondot viseljen a dévai szorosra, Bánknak pedig, hogy ne hagyja el helyét, a míg más emberről nem gondoskodhatik. Nem is hagyta el szolgálati ideje lejártáig, de, hogy helyzete milyen nyomorúságos volt, s másfelől, mennyire féltek a töröktől, mutatja annak egy kis próbabeütése, melylyel szemben tehetetlen maradt.

Hunyadmegye decz. 11-én d. e. épen gyűlést tartott, hogy megbeszéljék a Castaldo levelét, s a dévai szoros megvédése ügyét, s alig adta azt elő Bánk, midőn tizenegy óra tájban lóhalálában jött a hírhozó, hogy a törökök, több mint ezer emberrel Illyéig nyomultak és véres csatározás után még foglyot is vittek haza magokkal. E rémhírré az egész gyűlés eloszlott, pedig »ha lészen vala kivel, utánnok kell vala mennünk, hiszem, hogy Lippáig el is értök volna őket« panaszkodik Bánk, levelében. Akármint igyekezék is, »háromszáz lónál többel« fel nem ülhet, s a zsold is olyan csekély, hogy most is alig birt feltartóztatni »az Gerendy Péterhez tartozó népben száz lovagot és az gyalogot«, a kiken kívül még csak a vajda kétszáz lovas szolgálja van helyben, meg két zászlóalj spanyol, s egy német, kikre — úgylátszik — egyáltalán nem számít. Még e kevés had szétbomlásától is fél, s ha az is eloszlanék, »jobb énnekem tisztességemre az más ember lovát vakarnom, hogy nem mint egyedől szégyent vallanom«, írja Bánk Castaldonak. Neki pedig szegénynek még annyija sem volt. Seregeit téli szállásra bocsátotta, s egyetlen embert sem küldhet, mert kijelentették, hogy nem mennek sehova, s így mindössze húsz testőrrel élt szomorúan a fejevári palotában, el lévén határozva, hogy ha a törökök a dévai szoroson betörnek, csinálhatnak vele, a mit akarnak, mert ő nem fog menekülni.

Harmadnapra az illyei csatározásról már többet lehetett tudni. A 600 török és 400 tatár vitézből álló ellenséges csapatot egy oláh pap hozta át a szorosokon Déva felé és egyik része Illye közelében ütközött meg a véletlenül arra járt Villey János kapitány 600 lovasával, a kik nyolczvanat vágtak le s ötöt fogtak el bennök; a mit látván a foglyúl ejtett parasztok, török vezetőik közül többet elfogtak. E kis csatározás azonban mégis annyira leverőleg hatott a dévai vitézekre, hogy a könnyű lovasság fizetlenség miatt mind széteszlott, s csupán a vajda szolgálai, kevés spanyol és a németek zászlóalja maradt helyt, élelem és pénz nélkül. Így Déváról is állandó volt a segélykérés, de Castaldo semmit sem tehetett — mert mint írja — egyetlen spanyol vagy német felett sem rendelkezik és új sereg gyűjtésére sincs módja. A királyi udvarban annak idején nem igen tetszett, hogy Bánk Pált a vajda a nyár folyamán alvajdájává nevezte ki, ajánlatára Castaldo pedig nov. elején Déva vára, s a dévai szoros védelmével bízta meg; úgy hogy a tábor-

noknak még külön indokolnia kellett ezt az intézkedését, azzal, hogy általa a vajda kívánságának akart eleget tenni. Ebben az idegenkedésben volt is tán valami sejtelemszerű, ha meggondoljuk, hogy Bánk az illyei csete-paté alkalmával akár csak háromszáz lovassal (de láttuk, hogy többje is volt) nem merte üldözőbe venni a törököt. Hanem azért Ferdinánd, látva, hogy nem akad más, a ki azt az állást pénz nélkül elfogadná, mégis — nehogy az a fontos hely, melytől (úgymond) az egész ország megmaradása függ, védtelenül álljon — meghagyja Bánknak decz. 22-én, hogy mivel hamarosan más megbízható emberről nem gondoskodhatik, továbbra is hűségesen szolgáljon vízkeresztnapján túl is, a míg majd jobban elintézheti ezt az ügyet. Felhívta reá a vajdát is, hogy beszéljen Bánkkal, s gondoskodják egyszersmind a tábornokkal egyetértőleg más valakiről, a kire a várat s a szorost bízni lehetne.

Ez a levél hozzá sem juthatott még, midőn Castaldo (a kinek a feje mindig tele volt tervekkel) karácsony másodnapján azt ajánlta a királynak, hogy mivel Balassa Menyhárt nála van, sebei-ben fekszik, s így nem mehet Magyarországba, küldjék őt az egy hét múlva távozó Bánk helyébe Dévára, Balassa főkapitányságába pedig rendeljék helyette ideiglenesen Varkócs Tamást. Az eszme tetszett az udvarban s egyelőre Balassa ugyan nem mehetett személyesen Dévára, de januárius közepén már ott találjuk 300 lovasát, s pár héttel utóbb őt magát is.

Apró kis czirkálásokat leszámítva, melyekben a várbeliek egyes elfogott jobbágyokat szabadítottak ki a török kezéből, decz. 29-én mintegy ezer török lovas közeledett a várig, hogy a szorost kikémlelje. Ezért Castaldo, valami ezer forintja maradván meg az utolsó fizetésből, azon darabantokat akart gyűjteni, kikkel egy hónapig megvédeni remélte a dévai szorost; de míg eddig havi két frtjával fizette a magyar gyalogost, most alig tudott három frtjával kapni. Pedig sok kellett. Bánk távozásával, a vajda lovasságának egy része is otthagytá Dévát az új évben, ép úgy, mint a két zászlóalj spanyol, a kik tudva, hogy Kászon bég nagy sereggel közeledik, jan. 13-án kocsikért küldöttek a generálishoz Fejérvárra, hogy elszéledhessenek.

Ilyen állapotok közt Castaldo még csupán a rendektől remélt segílyt, a kiket a király meghatalmazása folytán a vajdával együtt jan. 20-ikára hívott gyűlésbe Kolozsvárra. El is végezték

azon, hogy Déva, Branyicska és Illye megerősítésére minden nemzet öt-öt száz forintot adjon, a miből Barcsay András szakállasokat és más löszert vegyen, a tábornok pedig a szükséges katonaságról gondoskodjék, mivel ő felsége különben is ezer magyar lovast és gyalogost íratott össze az ország védelmére. Az adót is megszavazták, 99 dénárt kapuszám szerint, de mivel Hunyadmegye részint a királyi seregektől, részint a török pusztítása következtében, sokat szenvedett, tartassék új összeírás és a jobbágyok majd a szerint adózzanak. A székelyek és szászok adóját azonban a tábornok és vajda velök állapítsa meg.¹

Gyűlés után Castaldo a kolozsváriaktól 1200 forintot s még külön két ezeret kapott, hogy a Déván lévő 500 gyalogost és 400 lovast, valamint a vár, Branyicska és Illye őrségét febr. havára kifizethesse. A gyalogosokat 3 frtjával kellett fizetnie, s úgy elfogyott a pénze, (írja Kolozsmonostorról 1553 febr. 4-én) hogy ha holnap kellene visszamennie, nem volna — úgymond — két napi költsége maga és környezete számára. De azért még ezt a sereget is úgy tudta szaporítani, hogy két hét múlva a vajda megmaradt emberein kívül már 720 lovasa volt Déván, t. i. 300 Balassa Menyhárt-féle, aztán Villey János 100, Luys de Bariento 100, Kerepovics Miklós rácz vajda 50, a szászok csapata 100, a karánsebesieké 50 és Kapitán György 20 lovassal. Volt azonkívül 25 az illyei várban, 20 lovas és 20 gyalogos a dévaiban és külön 700 magyar gyalogos Déván a táborban; de az udvar ezerre, a lovasságot pedig két ezerre akarta szaporíttatni.

Mindezek márcz. 7-ig voltak fizetve, s nehogy a várost és várat otthagyják, Castaldo további zsoldjukat a szászok adójából óhajtotta fedezni. Ennek megállapítására márcz. 5-ikére hívta össze Szebenbe a szász egyetemet, melynek gyűlésén Meggyesi Ferencz erdélyi egyházmegyei vicarius-sal képviseltette magát, mellette lévén a kincstárnok: Haller Péter is. A szászok a kért 12 ezer frt helyett csak 10 ezeret szavaztak meg, húsvét utáni első vasárnapra (ápr. 9-ikére) ígérve annak megfizetését; mivel azonban a szászvárosi szék igen sokat szenvedett a királyi hadsereg garázdálkodása miatt, s több községe egészen elpusztult, kéri a generálist, hogy mentse fel a szászvárosiakat a Dévára való fuvarozás kötelezettsége alól, Tor-

¹ Ld. az »Erdélyi országgyűlési emlékek« I. köt. 438/9. lapján.

dosnak pedig adjon egy évi adómentességet. De bármily terhes volt is a szászvárosiaknak ez a kiváltságaikat sértő szolgálmány: fuvarozás, élelemszállítás, kocsik és lovak ingyen való kikölcsönzése, Castaldo azokat nem szüntethette meg, s csak mikor Szászvárosszék előljárósága az év végén maga felment panaszra a királyhoz, akkor tiltotta az el, meg hagyván Nagy-Szeben tanácsának is, hogy mivel a szászvárosi polgárok az eltelt háborús években a gyakorlatonai beszállásolás, kényszerű élelmezés, valamint a város leégése következtében nagyon elszegényedett, és sokat szenvedett, engedjen el valamit 1300 frtnyi adójából.¹

A dévai sereget egyelőre Haller tartotta kölcsönvett pénzzel; Egy keveset Imre diák is vitt nekik a vicariustól Fejérvárról, mert most már ők vették át e gond terhét, mivel Castaldo, belátva, hogy semmire sem megy, s még életét is félténie kell e sajátos viszonyok közt, vissza sem tért a kolozsvári országgyűlésről, hanem annak ürtügye alatt, hogy Kassára indul, újabb sereget hozni, márczius közepén Deés felé elhagyta Erdélyt. Már 17-én Rozgonyról értesíti a királyt, hogy Balassa Menyhárt megbízásából (a ki felgyógyulva, márcz. 3-án indult Dévára) Villey János kapitány érkezett hozzá Branyicskáról, (a hol 100 lovassal állomásozik) közbenjárását kérve Ferdinándnál, hogy a Déván tanyázó sereg legalább áprilisig terjedő zsoldját megkapja. Erre Haller is kérte, kijelentvén, hogy az ország jövedelme nem elég annyi katonaság tartására, s a király április elejére ezúttal csakugyan küldött egy havi zsoldot, melyből háromezer frt jutott a dévai seregnek. Haller is kapott márcz. 24-ig négyezret a nemesek adójából és 2700 frtot a szászoktól, úgy hogy a dévai szoros védelme egy hónapra ismét biztosítva volt.

De biztosítva volt az, a török beütése ellen ez időben már amúgy is. Feltűnhetett, hogy a török az új évben teljesen felhagyott beütéseivel és a dévai szoros lakóit nem zavarta, holott seregei tétlenül vesztegeltek a temesvári és lippai várban. Ezt a török politika fordulata okozta, mely most a néhai János király iránti kegyeletből, azt az ő idejébeli nyugodt állapotot akarta Erdélyben

¹ Ferdinánd rendelete Kendy Ferencz és Dobó István erdélyi vajdák-nak, valamint Szeben tanácsának, mindkettő Bécsből, 1553 nov. 15-ikéről. Közölve *Amlacher* id. műve 126/7. lapján.

ismét visszaidézni. E végből már karácsony előtt komolyabban érintkeztek a német párt gyengeségében csalódott erdélyi rendekkel. Ezt az alkudozást maga Castaldo sem tudta megakadályozni, s mikor a szultán csausza márcz. 3-án már Alvinczen volt, az olasz tábornok is meggyőződhetett róla, hogy itteni működése immár hiábavaló.

Hanem azért még győzte jelentésekkel. Iratott a királylyal Kapitán Györgynek, hogy tartsa meg továbbra is a dévai várnagyságot; holott abban annyira megszorult, hogy a vár szükségletére 50 frtot kért.¹ Azonkívül Kerepovics Miklósnak juniusig fizetett ötven huszárt rendelt, s tanácsára száz rácز lovas is fogadott Dévára, úgy hogy hű szolgálatai jutalmául a király jun. 27-én neki adományozza Branyicskát és jul. 3-án tíz várpuskát (Doppelhacken) és két mázsa puskaport rendel belé.

Dévát és környékét azonban, sőt Erdélyt magát nem Castaldo igyekezete és Ferdinánd gondoskodása mentette meg Temesvár, a Délvidék és fél Magyarország sorsától, hanem egy magyar hazafi, a rácз származású Petrovics Péter kitartó diplomatai ügyessége, melylyel legnagyobb hódításai közepette biztosítá a török kegyességét úrnője: a Lengyelországban és Opuliában bűslakodó Izabella királyné számára, mely politika három év múlva végre hazahozta őt, hogy fejedelemmé választott fia újjraalapítója legyen ez országnak!

Oklevél-melléklet.

Az alábbi gyűjtemény: oklevéltár megelőző értekezésemhez melyet ennek adatai alapján írtam, s mint ilyen, kiegészítője sok oly dolognak, a mit ott bővebben nem tárgyalhattam. Castaldo levelezése különben is érdeket kelthet, mert az nemcsak ismeretlen eddigelé, hanem erdélyi működése részleteit sem ismerjük kellően. Kropf Lajos »Castaldo Erdélyben« cz. becses tanulmánya e tekintetben nem elégíthet ki, mert az csak a tárgy *irodalma* felhasználásával készült. Az »Erdélyi országgyűlési emlékek« I. kötetében megjelent

¹ Castaldo levele ez ügyben Haller Péternek, Eperjesről, márcz. 21-ről a *Török-magyarokori államokmánytár* I. kötete 9. lapján.

nehány levele mellett Barabás Samu között még egy pár regesztát az olasz generális eredeti jelentéseiből a »Történelmi Tár« 1891—92-iki köteteiben, de sem célja, sem alkalmá nem volt bővebb szemelvényt összeállítani, a miből Castaldo működéséről bizonyos áttekinthető képet nyerhetnénk. Pedig a tábornok jelentései élénk világot vetnek egyúttal hazánk közgazdasági és művelődési viszonyaira is, és jó szolgálatot tenne történetírásunknak a M. T. Akadémia, ha azokat (a megfelelő válaszokkal együtt) külön munkában kiadná.

Én, Hunyadmegye monographiája újabbkori részéhez gyűjtven adatokat, elejétől végig átnéztem Castaldo jelentéseit, s a mit belőlök kiirgatva értekezésem mellékletéül közlök, az valósággal oklevéltárát képezheti a(köztörténeti érdekű levelekben szegény) megye 1551—53 közti politikai történetének.

Két oklevelet, s egy kivonatot kivéve, a mit a bécsi (közös pénzügyi) kamarai levéltárból közlünk, a többi mind az udvari és államlevéltár *Hungarica* osztálya anyagából való, melyet dr. Károlyi Árpád levéltári aligazgató és Győry Árpád levéltáros úr lekötelező előzékenysége folytán (a miért nekik ezúton is köszönettel tartozom) heteken át tanulmányozhattam.

*

Nagy-Szeben, 1551 szept. 27. Castaldo Ferdinándnak.

In castro Devae duo murifragae sunt reperti. Carent tamen omni apparatu, sed curabo, ut quanto citius ita preparentur, quod eis in importantiori loco, uti possimus, et in castro ipso Devae, parviora tormenta et pixides barbatas reponere faciam.

(Eredeti.)

Annotatio bombardarum et aliorum, quae repertae fuerunt in diversis arcibus Transsilvaniae, tempore earum resignationis.

Primo in Deva duo murifrage, quarum altera capiebat pilas ferreas ponderis trigintaquinque, et alia vigintiduarum.

Duo mortaria cuprea ad ejaculantem fragmenta lapidum, vulgo petrare. Unus falco, sive sacer cupreus. Duo falconeti cuprei, et alii duo ferrei, quae omnia habebant insignia regis Joannis.

(Castaldo cancelláriája írásával. A bécsi közös pénzügyi, kamarai levéltár *Hungarn* osztályában.)

Segesvár, 1552 jan. 3. Castaldo Ferdinándnak.

Venit ad me tandem castellanus Devae, et nisi ista petit, qua Majestas V^{ra} ex ejus cedula hic annexa videbit; sed ego studebo

omnibus modis arcem ex ejus manibus eripere, deinde ipse rebus honestis contentari debebit.

(Eredeti.)

Postulatio Joannis Fanchij a Mag^{co} domino locumtenente Regiae M^{tati} domini nostri gratiosissimi.

Item: Ut sua M. D. mihi a Sacra R. M. ordinet literas expeditorias, ut quicquid egissem, aut per me actum fuisset ex hoc castro extunc sua M. literis mediantibus me liberum reddat, deque castris resignatione ac de ratione dando sim per eas literas Suae Majestatis expeditus, et de omnibus det literas expeditorias.

Item: Ut sua M. D. mihi similiter literas expeditorias det in persone Suae Majestatis.

Item: Ut sua M. D. in manibus meis relinquat arcem.

Item: Ut sua M. D. faciat solutionem ad equites et pedites.

Item: Ut sua M. D. de victualis et aliis necessitatibus ad arcem provideat.

Item: Ut sua M. D. mittat hominem suae M. D. quid in castro habetur.

Item: Ut sua M. D. qua solutione servitus mei dominus meus jam piac memorie obligabatur de expensisque propriis meis factis, et de damnis passis, ad necessitatemque arcis, ad victualia et ad equites, et pedites expositis, et aliis variis expensis; propter has postulo in pertinentia Joffw duas parvas villas: Lapwsnyk et Banest vocant in perpetuum possidendas, quae quidem villae modica census solutione et servitio quoque modico sunt ad castrum non adeo utiles.

Item: Ut sua M. D. super has villas mihi literas donatorias privilegialesque, insuper et ad dominos capitulares Albenses literas statutorias introductoriasque et perceptorias, ut me libere in suo dominio conferre valeant et debeant, eadem V. M. D. dare velit.

Item: Ut sua M. D. mihi a Sacra Regia Majestate faciat adduci literas confirmatorias, statutorias, introductorias et capitulo Albensi perceptorias.

Item: Insuper haec opto a sua M. D. fl. 1000.

Item: Est unus servitor militaris condan domini mei, quem apud me in Dewa relinquerat, qui equos suos et res suas in bello perdidit, ac insuper et pro servitiis suis tenebatur solutione salarii servitus sui, propterea, ut sua M. D. ipsum contentum reddat, ac inter caeteros milites Regiae M^{tatis} connumeretur, cujus nomen Petrus Kereztwry, et est vir militaris.

Insuper notum sit V. M. D. quando Germani de Lippa ascende-
debant intrando regnum hoc, huc ad Dewam cum venerant noctis
autem in silentio cum aliquibus rusticis Dewayensibus, nescimus unde

moti tantas disturbias inter se seminaverant, quod Germani interim super domum Regiae Majestatis irruerunt, et unum ex servitoribus meis lancea perfoderunt, aliosque vulneraverunt et percusserunt, insuper et spoliaverunt. Inter haec et me Deus altissimus ex sua clementia me reservavit, quin et me non occiderunt. Propterea rogo V. M. D. quatenus inter praefatos colonos oppidi Dewa jure mediante revideri faciat.

Kivűl, Castaldo irnoka kezével: Postulationes castellani Devae, quae postea reductae sunt ad septem centum florenos.

(Eredeti. Az 1552-iki *sine die*-csomagban.)

Segesvár, 1552 jan. 5. Castaldo Ferdinándnak.

Devensis autem [castellanus] quamvis tot et tanta peteret, denique contentatus est septem centum florenis, quos praesentialiter dare promissi, dummodo solvantur milites, qui arcem custodiebant, quam postea consignabit cuicunque voluero, et sic alicui ex istis quos habeo, custodiendam tradam, donec a M^{tate} V^{ra} quis alius, deligetur.

(Eredeti. Közölve is a »Történelmi Társ« 1891. évf. 441. l.)

Segesvár, 1552 jan. 6. Castaldo Ferdinándnak.

Quamvis etiam illas omnes consignarent, non haberem in promptu nec gentes, nec castellanos idoneos, quibus commendare pro mea satisfactione possem, verum pro tempore et necessitate praesenti, rebus omnibus melius quam potero consulam, et in Deva deputavi quemdam familiarem D. Andreae de Bathor, virum juditio meo, probum et sufficientem, per modum provisionis quo ad Majestas V^{ra} in illo castro et in aliis, alios ordinabit.

(Eredeti.)

Gyulafejevávár, 1552. jan. 10. Castaldo Ferdinándnak.

Postdata. Quia milites Hispani, qui hactenus in Deva fuerunt ibi diutius intetneri non possunt, centum milites ex aliis cohortibus Hispanorum cum capitaneo Vlloa in illorum locum transmittere feci. Quid autem dictus Vlloa de intentione dictorum militum ad me scribat, ex inclusis literis Majestas V^{ra} videre poterit. Concludo, quod aliqui ex capitaneis timore affecti magis, quam milites hujusmodi seditionum et inobedientium sunt in causa, nam ante quam flumina, quae nunc sunt congelata, disolvantur, recedere omnino vellent adeo, quod vereor, ne postremo omnes unanimes ignominiose ex regno recedant. Nam ut hoc facere possint, omnes milites equos ad hoc compararunt.

(Eredeti. Közölve is a »Történelmi Társ« 1891. évf. 446. l.)

Nagy-Szeben, 1552. jan. 15. Castaldo Ferdinándnak.

Arx Devae jam ad manus illius capitanei, quem ibi miseram, consignata est, sed pulveribus et fere omnibus aliis rebus necessariis est denudata.

(Eredeti.)

Nagy-Szeben, 1552 jan. 16. Castaldo Ferdinándnak.

En aquel de Deva e posto un capitan de cavallos Ungaro, que yo tenia por no tener otro, aunque aquella es fuerza de tener muy bien en orden y proveyda, y mandarla acconciar, por que le falta el aqua y a qui no ay maestres por tal officio.

(Eredeti.)

Vajda-Hunyad, 1552 jul. 20. Török János főispán Castaldo- és Báthorynak.

Illustrissime, spectabiles quoque ac magnifici domini, nobis observantissimi.

Salutem et servitiorum commendationem. Hanc famam veram Dominationis Vestris scribere possumus, quod bellum Transalpiniensem est jam nunc omnino in castris condensum sub Walkan. Quod bellum similiter cum Turcis mixtum est, nos igitur in castris jam similiter cum comitatu toto sumus condescendi; nescimus si omnes illos ducentos, aut paulo plures huzarones debeamus eligere, nec ne. Nos ipsi similiter cum nostris familiaris ire adversum eos volumus, absque situ D. Vrarum. Dominationis igitur Vrae videant, quid erit agendum. Sumus enim hic pauci admodum contra illos stare. Die enim una intrare poterunt. Hoc D. Vris verissime scribere possumus. Et easdem, altissimus Deus conservare dignetur foelicissime ad multa secula, quibus nos commendantes. In arce nostra Hunyadiense, feria secunda ante Beatae Mariae Magdalena. Anno domini 1552.

Servitor

Joannes Therewk de Ennyng

perpetuus comes comitatus Hunyadiensis.

Külczim: Illustrissimo, spectabilibus quoque, ac magnificum dominis Joanni Baptistae Castaldo etc. Locumtenenti Sacrae Regiae Matris Rom. Hungariae etc. ac Andreae de Bathor Waiwodae Transsilvaniensis, ac sicolorum comiti etc. Dominis nobis semper observantissimis.

Fegyzet. Török János Ferdinándpárti volt, úgy, hogy midőn Gyulafejérvárat ostromolták május havában és Petrovics arrasietett Izabella segélyére, két várat vette be és rombolta le;¹ majd a karánsebesi várnagyságot szánta neki a király;² de azért később Izabella pártjára állott és híve lett, annyira, hogy mikor a királyné 1556 okt. havában Erdélybe visszatért, az okt. 27-iki kinevezéskor őt is tanácsosai közé vette. (Borathinsky levele Kolozsvárról 1556 okt. 28-ról.)

(Eredeti, a gyűrűspecst nyomaival.)

Déva, 1552 aug. 5.³ Kapitán György Castaldonak.

Duorum castra hactenus nondum sunt loca mota. Lugasiensi jam Turcis adhaeserunt. Hoc auditu multitudo Rascianorum adhaese-

¹ Kendy Ferencz levele 1551 máj. 23-ról Nádasdy és Báthoryhoz. *Óvdrý:* Oklevélmásolatai II. füz. 109. l.

² Ferdinánd 1551. aug. 14-ről Castaldonak, ugyanott, a 132. lapon.

³ Keltezve: Feria 5. post vincula Petri.

runt illis, quos ut descendere vetarem, pertinentias oppidi Jóffú contra illos una cum famulis suscitavi, quibus resistere non potuerunt, qui forti manu ipsos famulos atque incolas invadere voluerunt. Igitur haec V^{rae} Ill. scribere volui, ut curam rei hujus eadem habeat, provideatque, quid de hac re sit faciendum.

Fegyzet. Levele többi részében lippai dolgokról ír, ép úgy, mint egy másik ugyanekkor kelt levelében, melyben a törökök felől érkezett híreket közli Castaldoval, mint írja — parancsa folytán, s e tekintetben olyan lelkiismeretes akart lenni, hogy még eperjesi híreket is közöl urával.

Szász-Sebes, 1552 aug. 6. Castaldo Ferdinándnak.

Videbit quoque Majestas V^{ra} quid mihi castellanus Devae scribat de Rascianis, qui se a Turcis in Transsilvaniam receperant cum uxoribus et liberis, qui ad numerum centum mille animarum ascendeant, et dum vidissent postea illos tam vituperose aufugere, Turcis se quoque dederunt, et nobis hostes effecti sunt. Et ut M^{tis} V^{ra} intelligat an essent centum millia Rascianorum, computatis parvulis et mulieribus, sciat, quod habebant tredecim millia curruum propriorum. Unde nescio, quid amplius dicam, nisi quod, sicut tanti mali exemplum quoscunque ad malefaciendum invitat, sic poena deberet esse talis, ut omnes intelligerent, quod puniuntur hi, qui tantos excessus committere audent.

(Eredeti.)

A szász-sebesi táborból, 1552 aug. 17. Castaldo Ferdinándnak.

Nunc autem [Turcae] ex illo loco Lugasiensibus et Karansebesensibus pensione tributi non obstante exitium minitantur, Varadinum quoque desolare constituerunt et Devam usque incursiones faciunt; ubi hactenus propter victualias, quas ab regnicolis obtinere non potui, uti cupiebam non perveni licet gens haec nostra nisi ad aliquem passum custodiendum pro exiguo etiam tempore servire possit, et nisi cum exercitu M^{tatis} V^{rae} se conjunxerit, nihil boni ab eadem sperandum erit.

(Eredeti.)

A szász-sebesi táborból, 1552 aug. 24. Castaldo Ferdinándnak.

Pecuniarum nullum adhuc habeo juditium . . . Quamvis Devae provisio Vaivodae pertinere debet, necesse tamen est, ut ego et praesidia gentium solvam, et munitionum ac victualium provisionem faciam, sic quoque caeteris officio suo pertinentibus, quibus nec ipse ex infirmitate vacare potest, nec ejus Vicevaivoda providere aptus est, nisi ad oppositum eorum, quae necessaria essent. Alius quoque Vicevaivoda, sunt enim duo, infirmus et senio confectus est, et Batori cruciatur videns non posse sicut oporteret servire, et protecto dolendum est tale regnum, sicut istud ammitti debere penuria hominum.

(Eredeti)

A szász-sebesi táborból, 1552 aug. 31. Castaldo Ferdinándnak.

Hostes jam, sicut ab exploratoribus nostris intelligitur, et ab aliis undique monemur in Lippha convenerunt. Ibique sunt gentes Hamet passae et Cassumbeg, et videtur, quod expectarent adhuc Budensem passam, ut postea ad nos per viam Devae veniant, quam non solum explorare et perlustrare, sed etiam aptare, sive, ut vulgo dicitur, explanare fecerunt et faciunt. Nos quascunque provisiones potuimus, fecimus et facimus, sed omnia vana sunt ubi tot difficultates et defectus concurrunt, et praecipue pecuniarum, quarum adhuc in manibus agentis solutionis restat summa centum florenorum vel paulo minus.

(Eredeti.)

A szász-sebesi táborból, 1552 szept. 20. Castaldo Ferdinándnak.

Cassumbeg, ut tanto facilius passum istum Devae, qui maximi est pro defensione, aut acquisitione regni istius, momenti acquireret castellum quoddam antiquum et diruptum inter Lippam et Devam super Marusio flumine communiebat, quod si ad finem perduxisset, maximo rebus nostris nocumento futurum erat. Quapropter missi partem gentium nostrarum, ut illud destruerent.

(Eredeti.)

A szász-sebesi táborból, 1552 okt. 20. Castaldo Ferdinándnak.

*Deliberavi igitur istis regnicolis proponere, quod si passum Devae et propriam patriam ac domos custodire volunt, ego eis duos mille homines relinquam*¹ si tamen remanere volent, de quo valde dubito . . . . .

Nobiles isti jam equitaturi sunt, ut campum deserant, et consequenter illi, qui Devae sunt, passum illum relinquent, ad quam Cassumbeg passa cum quattuor mille equitibus et aliquibus pedibus appropinquat. Ego pro posse laboro omnes posibles provisiones facere, sed amicos et inimicos aequaliter contrarios habeo.

(Eredeti. Közölve is egészében az »Erd. országgyűl. emlékek« I. köt. 428/431. l.)

A szász-sebesi táborból, 1552 okt. 20. Castaldo Ferdinándnak.

In regnicolarum auxilio amplius fidere vanum est. Promiserant sex mille stipendiarios, bis mille pro singula natione pro custodia passus Devae, sed ex sex millibus, facti sunt tantum

¹ A *dūllt* betűkkel szedett szavak titkos jegyekkel (chiffre) vannak írva, melyeknek megfejtését a sorok közé jegyezte az udvari cancellaria de-chiffreáló hivatalnok. Jellemző, hogy a chiffre-írást Castaldo most kezdi, midőn Temesvár felmentésére készül és sok olyan közlenivalója van, a mit titokban akart tartani.

modo sexaginta, vel paulom plus. Facultate *eis de pace cum Turcis tractandi concessi duabus de causis: primo*, quia sic erat M^{tatis} Vrae voluntas et ordo, deinde, quia mi sic fecissem, eos inclinatos videbam *ad totalem deditionem faciendam.*

(Eredeti).

A szász-sebesi táborból, 1552 okt. 23. Castaldo Ferdinándnak.

De Lippa hoc pro certo compertum habeo. Kazum begum copias ibi in dies magis augere, propterea necessarium est, ut nos pariter ab illa parte idem faciamus. Et quia septem Germanorum cohortes petierunt, ut castra illis mutare velim, etiamsi hospitium vienne propinquiorem postulaverint, illos versus Lippam transmittere decrevi. Nam cum propter huiusmodi Turcarum congregationem cum domino Vaivoda ac caeteris consiliariis consulissem, quid nobis agendum foret, omnium una est sententia, ut Devae duo millia hominum continue tenere debeamus, quia Lippa ille est fons, a quo potissimum hoc regnum inundare potest.

Ad arces Gyalu et Pankota, quas satis importantes iudico, pecunias semper et gentes pro posse subministravi. Devam pariter de omnibus rebus necessariis providere oportet, nam etiamsi ad Vaivodatus officium pertineat, Vaivoda hactenus arcem illam nulla re juvavit. Sunt etiam aliae arces, qui ex earundem proventus sustineri consueverant, nunc autem cum proventus colligere non possint, pecuniis M^{tatis} Vrae sunt providende.

(Eredeti. Magyar kivonatát lásd a »Tört. Tár« 1892. évf. 488. l.)

A szász-sebesi táborból, 1552. nov. 9. Castaldo Ferdinándnak.

Turcae *ibi nullum* reperient *obstaculum*, quia omnes equites Hungari, nil demum verbis meis proficientibus *passu Devae derelicto abierunt dico penitus omnes* sub diversis excusationibus, sed in summa *propter solutionis defectum* et incipiendo a Francisco Kendy Cassoviam *petens suos centum se cum* cum abduxit Joannes Kendefy in Hungariam cujusdam litis causa redire coactus *cum suis centum abiit. Joannes Therevk* suos *pecuniae defectus causa dimisisse* libere professus est, et sic coeteri omnes, qui *ad summam sex integrorum ascendebant*, quibus ego *non destiti*, quae mihi possibilia fuerunt *subsidia dare*, sed postremo non suffecerunt, ita quod *in illo passu remanent* tantum modo una Hispanorum et tres Germanorum cohortes, quae *contra equitatum parvo sunt usui imo illis non parum timeo*, quia Turcae *ad quattuor miliaria prope facti sunt* et in una nocte illis supervenire possunt.

(Eredeti).

A szász-sebesi táborból, 1552. nov. 12. Castaldo Ferdinándnak.

Ad Devam cum neminem aptiorem haberem cum consensu Vaivodae deputavi Paulum Bank ejus Vicevaivodam, qui ibi usque ad

sextam anni futuri diem manebit . . . . Majestas V^{ra} mihi jubet, ut dicam, quot et quales gentes pro istius regni praesidio hac hieme sufficient; quod male dijudicari potest cum ignorentur futuri eventus, si enim res tranquille manerent, nec in regno novi tumultus orirentur, nulli dubium est, quod sufficeret praesidium Devae constitutum. Quod ad minus *bis mille hominum pro majori parte equestrium* iudicioque Vaivodae, imo etiam et meo *Hungarorum esse debet*. Cataphracti hodie hinc abierunt. Missi Paulum Bank Vicevaivodam ad passum Devae, remanet, ut mittam gentes quibus illum defendere queat, circa quod laboro.

(Eredeti.)

Nagy-Szeben, 1552 nov. 15. Albertani, Martinengo apát, pápai nuncziusnak.

Doi insegnie ne sonno andate a Vincz oltra il Marosso, una ne rimane pur in Vincz di quand l'aqua, et una ne rimane nel medesimo loco sotto Zassebes, la quale se aiuta de vittovaglie di la monitione, trei ne habbiamo in Zibinio, una ne e alla Corona, una alla guardia di Zassebes, et l'decima ch'e di Paulo di Zara¹ e a Deva. Li dieci d'il conte Helfenstein sonuo a Sasvaros verso Lippa, di modo ch'il campo non si e tolto dale frontiери et li soldati haveranno da mangiare, sin ch'arivaranno li danari.

(Egykorú másolat.)

Hunyad vármegye nemessége Castaldohoz.

Illustrissime Domine, domine gratiosissime, etc.

Servitiorum nostrorum fidelium perpetuam commendationem. Supplicamus Dominationis Vestrae Ill^{mae} domino nostro gratiosissimo, ut Dominatio Vestra Illma in tantis oppressionibus et calamitatibus nostris, in quibus positi sumus, succurrat nobis, neque nos penitus deserat maximis enim et inauditis calamitatibus a gentibus Sacratissimae Regiae Majestatis domini nostri clementissimi, Germanis petitibus opprimimur, nemo enim ab illis tutus, et indemnis remanere potest, nec civitas, nec possessio, nec domus nobilitaris salva esse poterit, quadraginta vel quinquaginta simul conglobati exeunt, et in domos nobilium irruunt, et omnes res nostras in predam convertunt, vina, et frumenta nostra violenter abducunt, et absque ullo pretio consummunt, boves ad avandum aptos, vaccas mulgibiles, oves, porcos, vitulos, pullos, anseres et alia ejusmodi sine discrimine, absque pecuniis mactant, perdunt et consummunt, et si unum verbum pro suis rebus protulerit, statim interficientur, aut pixedibus vulnerantur,

¹ Ez a Zárai Pál újéven túl nem maradt Déván; 1553 febr. 1-én Kelenről. Szász-Sebes mellől ír nyugtát a szászoktól élvezett élclmezésért s azután ő is kivonult urával az országból. (Nyugtájának eredetije dr. Amlacher Albert gyűjteményében.)

e domibus ipsorum expelluntur. Domos, horrea, hortos ligna frugifera sine respectu comburrunt, arcas et scrinia effringunt, et universas res colonorum nostrorum abducunt et etiam illas vestes, quae in corporibus et pedibus habent detrahunt, et violenter auferunt. Et mulieres ipsas de omnibus vestimentis ipsarum spoliunt, et quasi nudas relinquunt. In pagos et possessiones excurrunt pauperes colonos nostros, percutiunt, spoliunt, et omnibus modis excruciant, adeo ut jam aliquot pagi, prorsus deserti sint, nec ullus hominum inhabitare audeat.

Coloni nostri pauperes, visa tanta indignitate rei, aliqui in Transalpinam, alii versus Temesvar ad ditionem Turcarum aufugiunt et homines illi pauperes, qui nuper a tyrannide Turcarum intraverant, propter injuriam et oppressionem istorum militum Germanorum volebant iterum regredi et in quadam sylva Tharsiensi miseri omnes in predam conversi fuerunt. Hospites magnis quotidie verberibus, vulneribus afficiuntur ab illis propter proprias eorum res et bona. Gregatim in pagos cum curribus exeunt, et universa pecora rusticorum abigunt, et quae abigare non possunt, illa pixidibus sagittant, et super currus imponunt, et ad civitatem sic inducunt. Et ibidem excoriant et omnibus rebus etiam scutellis, discis coclearibus, et quod minimum est, ollis ipsis miseros spoliunt. Nobilibus vero curias suas hordea et ligna frugifera comburrunt, et ad molendina eorum armatis manibus veniunt, effringunt fores, et quicquid inveniunt, abducunt; boves in ipsis aratris inter seminandum sagittant et currus et aratrum in contumeliam miserorum frustratim concidunt. Haec et alia longo turpissima quotidie perpetrant, quae omnia longum esset commemorare nobis. Adeo ut si D. V^{ra} Illma curam de nobis aliquam non habuerit, tota ista terra deserta manebit, neque in confinibus pro custodia regni aliquis manere poterit. Dominationi igitur V^{rae} Ill^{mae} domino nostro gratiosissimo supplicamus, dignetur istos Germanos tam illos, qui sunt ad Dewam, quam etiam in Zazwaros remove, quanto citius fieri potest, nam vel una die incredibile est quantum damni inferant. Nam si D. V^{ra} Illma moram aliquam faciet, in istis diebus omnes coloni nostri aufugiunt, et terram nobis desertam relinquunt; et non tantum illi, sed etiam nos ipsi, si aliquantulum illic tardaverint, de nostris domibus discedere, et nostras mansiones vacuas deserere cogimur. Postea D. V^{ra} Illma iudicet, quid utilitatis Majestas regia ex terra illa deserta accipiet et gentes quoque, quae in confinibus manebunt quo[modo] vivere possint. Gratosam itaque relationem a D. V^{ra} Illma expectamus.

Vestrae Illustrissimae Dominationis servitores

Caspar Barchay, Petrus Kenderessy, Joannes Zerechen, Ladislavus Maczasdj, Stephanus Zenyk, ceterique
a universi Nobiles de comitatu Hunyadiensi.

Kivül: Supplicatio nobilium comitatus Hunyadiensis.

(Eredeti, egy kéz írása, még az aláírások is; a bécsi államlevéltár *Hungarica* osztálya 1552-iki *sine die* csomagjában.)

Gyulafejervár, 1552 decz. 1. Castaldo Ferdinándnak.

. . . postea necesse erit providere ad continuatam solutionem duorum mille stipenariorum istorum, qui Devae intertinendi sunt.

(Eredeti.)

Gyulafejervár, 1552 decz. 2. Castaldo Ferdinándnak.

Sacr. Cath. Regia Majestas.

Domine dne clementissime.

Hodie supervenerunt literae Pauli Banc Vicevaivodae ex Deva, quas M^{tati} V. milterem, in proluxae et male intelligibiles essent, copia autem earum principii hic inserta veniet, ubi vero dicit Rascianos posse numerum sex mille equitum explere, nobis affirmatur ab aliis ad undecim etiam millia ascendere absque peditatu. Turcas et Tartaros in partibus istis commorantes et sub Cassum bassa militantes, scimus esse ad minus quinque mille; si illis adjungunt reliquam multitudinem quam in adjacenti regione cogere possunt, consideret Majestas quid efficere valebunt. Praesidium Devae nunc existens constat ex media Germanorum cohorte, duabus Hispanorum, qui ducenti milites esse possunt; equitatus nullus, praeter centum vel pauloplus cataphractus Caroli Schierottini, quos ex communi solutionis defectu invitos hucusque, et quasi vi hic retinui, unde non est fidendum, ut bono animo in aliquam expeditionem prodeant. Quantum vero de caeteris Germanis istis disponere possumus jam satis M^{tati} V. notum est. Eniediensis, ubi sunt decem insignia comitis ab Helfenstein, et sic omnes ubi attingenet exclamant; ego vero literis nihil profitio, nec adhuc impetrare potui, ut aliquantulum solum modo a tot injuriis abstinerent, imo pejus indies se habent, credentes tali modo eorum satisfactionem accelerare. Quae utinam demum non sit communis nostri omnium strages. Andreas de Bathory est in Oyvar, super his ei scripsi, sed antequam responsum veniat hostes poterunt eorum propositum exequisse. Ego quibus possum persona mea provideo, nullosque labores mihi possibles effugio, et sic donec poterō sequar, reliqua in manu Dei sint, qui M^{tati} V^{rae} diutinam foelicitatem concedat. Ex Alba Julia, die secunda Decembris 1552.

Postscripta. Supervenit iterum tabellarius, per quem Paulus Banc subsidium instat. Affirmat congregationem Lippae fieri sicuti per novos exploratores accepisse dicit, et quod ducenti equites Joannis Turec, qui reliqui erant, accepta unius tantum mensis solutione ex multis quorum creditores erant abierunt, et sic fecerunt quidam alii equites, statim audito Turcarum apparatu. Decem vexilla Germanorum, qui sunt in Enied, difficile erit revocare, ut Devam pergant, quia non cum intentione reprediendi transierunt. Alii, qui in Zibinio et Corona existunt, amovendi non essent; nec sperari potest, ut ne homo quidem istius regni pro defensione se moveat. Provisiones quas cum persona mea facere poterō non omittam, nec

ulla pericula evitabo, sicut jam M^{tati} V^{rae} dixi, quae certa esse potest, quod si hostes ab ista parte irrumpent, illud idem facient alii partibus Debre-cenii propinqui. De quo incolae comitatum illorum dubitant, et sic aliunde exploratum est ipsos destinasse hac hieme aliquid magni attentare.

Sacr. Cath. M^{tatis} V^{rao}

fidelis servitor Joannes

Bap^{ta} Castaldo mp.

Külszm: Sacr. Cath. Regiae M^{tati} Romanorum Hungariae Bohemiaeque etc. Domino duo meo clementissimo.

(Eredeti, sajátkezűleg aláírva, s gyűrtűpecsétjével lezárva.)

[*Déva, 1552 decz. 4.*] *Bánk Pál Castaldonak.*

Copia principii literarum Pauli Banc ex Deva, feria quinta post Andrae apostoli datarum.¹

Illustrissime Domine, etc. Antea quoque scripseram D. V. Ill. famam, quam ex parte Turcorum intelligebamus. Postea rediit alter noster certus explorator, quem ilhuc ambulare fecimus, qui hactenus nobis semper res certissimas retulit, certo nobis nunc refert, quod Cassum bassa totam Rascianitatem, Valachos citra ultraque partes Marossii pertinentias, Temesvar et populos desertorum atque totam suam ditionem connumeravit, quibus commisit, ut quacunque hora commiserit statim prompti esse et consurgere debeant cum armis et apparatusibus necessariis. Ipse etiam Cassum bassa cum omnibus Turcis et Tartaris, qui nunc venerunt in promptu est, solum tempus non dicunt, sed letabuntur omnes quia dicebant velle intus Transsilvaniam ire. Equites Rasciani possunt facere plus quam sex millia hominum. Praeterea quicquid ipsemet facere potest totis viribus vult huc ascendere. Intentionem habet ipsemet in Ille impetum facere, et in pulverem redigere, postea per omnes vias Transsilvaniam intrare. Vestra Ill. D. velit istius negotii curam habere, quoniam nescimus, qua hora istud super nos contingat, ne dicat postea V. Ill. D. quod ad scitum non dedissemus, nam hic in omnibus rebus inordinatae et incompositae et nullo prorsus ordine sumus. Quo enim modo et ratione V. Mag^{tiae} Dominationes me huc dimiserunt eorum hic nullus ordo est, hic nec cataphracti, nec equites, nec pedites sunt, nec victualia hactenus, nec pecunias. Illa certus homo noster hoc nunciavit, ut istum exploratorem statim iterum dimittamus etc.

Kívül: Copia literarum Pauli Banc ex Deva.

(Castaldo levelchez mellékelt másolat.)

Gyulafejervár, 1552 decz. 6. Castaldo Ferdinándnak.

Supplico propterea M^{tati} V^{rae} ut de aliqua persona provideat, quae hujus regni curam gerat, aut ipsi domino Bathory satisfacere possit

¹ A datumban hiba van, mert, ha feria quinta (decz. 4-ike) akkor nem lehetett Castaldo 2-iki leveléhez mellékelve; pedig ő határozottan erről a levélről szól.

et quoniam mihi obicere videtur, quod pecuniae M^{tati} V^{rae} in manu mea veniat, provideat pariter quomodo in futurum ad ipsum deferantur. Deus tamen omnipotens omnem iram suam in me convertat si per id totum tempus, quo M^{tati} V^{rae} servio, exceptuato stipendio meo unicum obolum ex pecunia M^{tatis} V^{rae} in manu mea habui, imo stipendium aliquorum mensium accipere praetermisi, ut militum necessitatibus subvenirem et sibi decem et octo mille et sexingentos florenos persolverem et ut solutionem et subsidium stipendiatis in Deva darem, quod ipse ratione officii sui facere tenebatur. Arci etiam praedicti bombardas, pulveres, farinam, frumentum et vina semper subministravi, quia Vaivoda de ipsa arce providenda nullam cura suscipere voluit; nunc autem non minus his militibus, qui sunt in arce Devae, quam his etiam, qui sunt in Branichka et in Yllie integram solutionem dedi, nec amplius video, quomodo sibi satisfacere possim. Quid vero praedictis suis literis respondeam, ex incluso exemplo Majestas V^{ra} videre poterit.

Joannes Turek cum ducentis equitibus M^{tati} V^{rae} serviebat, et cum sibi unius mensis et septem dierum inclusiva stipendium deberetur ipseque sibi magis deberi pretenderet, ob onere capitaneatus se abdicavit, etiamsi exigue rei renuntiaverit, quia M^{tati} V^{rae} parum servivit.

(Eredeti.)

Szamos-Ujvár, 1552 decz. 6. Báthory András vajda Castaldonak.

Spectabilis ac Magnifice domine, amice observandissime.

Salutem et servitiorum meorum commendationem.

Literas Spectabilis et Mag^{cae} Do^{tionis} V^{rae} simul cum literis egregii Pauli Bank accepi, ex quibus ea quae de nobilibus comitatus Hunyadiensis scribuntur, intellexi. Propterea de rebus istis scripsi tum ad magnificum dominum Joannem Therewk, tum etiam ad dominos nobiles dicti comitatus Hunyadiensis, ut ne quam difficultatem exinde habeant.

Praeterea scribit spectabilis et magnifica dominatio vestra, quomodo eadem intellexisset, egregium Paulum Bank eum habere animum, ut ad sextum diem Januarii relinquendo locum illum, in quo nunc est, ad me rediret. Rogat igitur spectabilis et magnifica dominatio vestra me, ut illi scriberem, et eum eo agere vellem, ne ita cito recedere cogitaret, sed vel saltem eo usque, donec ego quoque in isto regno manerem, ibidem et ipse maneret. Credo spectabili et magnificae dominationi vestrae optime constare posse, quod etiam Albae Julae cum ipse egregius Paulus Bank apud me fuisset, satis de hac re cum ipso loquutus sum; sed cum ipse usque ad festum tantum Epiphaniarum Domini habeat mecum ordinem, non potui eum praeter ordinem suum, ultra tempus ad aliquid cogere.

Scribit hoc quoque spectabilis et magnifica dominatio vestra, quomodo egregius Paulus Bank eidem scripserit Kazzon passam nunc vires suas undique coegisse, jamque infra Dewam non exiguum numerum Turcarum, una cum Rascianis, qui Turcis adhaeserunt esse ad sex fere millia, et locum illum fere sine praesidio esse. Novit spectabilis et magnifica dominatio vestra, quod ego quocienscunque cum eadem constitutus fuerim loquutus sum semper spectabili et magnificae dominationi vestrae, quod ad loca confinia, utpote Dewam, Branychka et Illye victualia et milites soluti, ut tempestive ordinarentur summae necessarium esset. Nam sine hiis nunquam vidi, quod loca confinia conservarentur, nec imposterum quoque absque hiis conservatio confinium fieri potest.

Ubi autem vellet spectabilis et magnifica dominatio vestra, si ego aliquem numerum militum ad Dewam subito mittere possem, sciat eadem, quod ego omnes milites meos secundum conclusionem nostram Albae Juliae habitam, dudum jam Dewam demisi. Demitterem sane isthuc et alios milites meos, quos habeo, sed mihi Deus est testis, quod nihil habeo, quod illis dare possim. Omnia etenim quae habui, et quidquid ab amicis mutuo levavi, quemadmodum spectabili et magnifice dominationi vestrae aliquoties significavi, Majestati quoque Regiae perscripsi in servitiis ejusdem Suae Maestatis coactus sum exponere. Nunc autem jam corpus meum in partes desecare et illis dare non possum.

In victualibus quid facto opus sit, scribit spectabilis et magnifica dominatio vestra, ut ego viderem, quicquid mihi hac de re visum est. Adhuc Albae Juliae eidem significavi, nunc quoque spectabili et magnificae dominationi vestrae aliud significare non possum, praeter id, quod absque pecuniis, nec milites in confinibus intencere, nec victualia ad ea loca deferre poterunt. In reliquo altissimus Deus spectabilem et magnificam dominationem vestram conservet felicissimam. Datum ex Wywar, 6 Decembris. Anno domini 1552.

Andreas de Bathor, comes comitatum
Zathmar et Zabolch, tavernicorum regalium
magister, Waywoda Transsilvaniensis
ac Siculorum comes, etc.

Külczim: Spectabili ac Magnifico domino Joanni Baptistae Castaldo marchioni de Casanno, comiti Platinae ac Sacrae Regiae Majestatis summo consiliario, rerumque bellicarum vicegerenti generali etc. Domino et amico observandissimo.

(Eredeti.)

Grécz, 1552 decz. 6. Ferdinánd Castaldonak.

Castaldo.

Ferdinandus etc.

Spectabilis et magnifice fidelis nobis dilecte. Accepimus literas tuas ad diem 20 et 23 proxime praeteriti mensis Novembris datas

ac multis aliis literis e diversis locis ad te missis et scriptis comitatas, quarum omnium tenorem satis intelleximus . . .

Praeterea cum ostendas Turcarum copias, quae Lippae existunt in dies magis magisque augeri, atque excursiones quoque per montes versus regnum illud nostrum Transsylvaniae facere, quin etiam timendum esse, ne Kazzon beg Lippae gubernator, passum Devae praesenti adhuc hyeme adgrediatur, et invadat. Ideo nostro quoque iudicio passus ille summa diligentia custodiendus et firmo praesidio firmandus erit. Ea propter non frustra nuper per novissimas scilicet literas nostras tibi significavimus, nobis probari, quod ad praesidium seu custodiam ejus loci seu passus duo hominum millia et pro majori parte equites Hungari secundum consilium praefati Andreae de Bathor deputarentur, ubi etiam tibi commisimus, si majori adhuc militum numero ad loci illius praesidium confirmandum opus feret, quam illo, quem tunc illic esse scribebas, ex Germanis et Hispanis peditus collectum, ut illum equitibus, vel peditibus Hungaris suppleres, prout tibi et Vaivodae nostro consultum videretur, et quia conquerebaris etiam omnem fere equitatum Hungaricum sub diversis causis et coloribus isthinc recessisse jussimus, si alii equites non essent in promptu, ut illis quos idem Vaivoda intertenet uterentur, quoad vel ii, qui abierunt redirent, vel alii ipsorum loco conscriberentur, prout eorundem conscribendorum in iisdem literis et facultatem tibi concesseramus. Sed quia nunc sententiam vestram de praesidio Devae constituendo mutasse et Germanos pedites inde amovere et passum illum bis mille Huzaronibus et aliquo cataphractorum numero munire velle videmini, nos sane neque istam tuam ac reliquorum consiliariorum nostrorum sententiam et ordinationem improbamus, sed tamen cum locus iste tanti momenti sit ad tranquillitatem et defensionem regni, quod majoris esse vix possit, idcirco diligenter profecto advertendum erit, ut tales capitanei et milites eo deputent, quorum fides et virtus spectata sit, ei qui passum illum quoad ejus fieri poterit defendere velint et sciant, ne nos cum fidelibus illis regnicolis nostris inde quid detrimenti capiamus. Jam enim ex illis ipsis postremis literis nostris haud dubie intellexisti, quare mirum et grave nobis acciderit Paulum Bank ad passum, seu locum tantae importantiae adhibitum fuisse, deinde ipsemet ut vir longo rei militaris usu expertissimus facile discernere potens, quae gentes ad defendendum ejuscemodi loca aptissimae existant muniesque ad partes eundum passum cum hiis gentibus, quas in praesentiarum ad manum habes, aut isthic colligere poteris, usque dum commodius provideatur. Et quoniam, ut antea tibi scripsimus ad conducendos Huzorones faciendamque ipsis pro primo mense solutionem non magna pecuniarum summa requiritur, volumus, si eorum aliquis numerus necessarius foret, ut eum juxta consilium saepedicti Vaivodae nostri Andreae de Bathor conscribi cures,

quibus una cum cataphractis nostris, qui adhuc isthic sunt, tum ad eundem passum Devae custodiendum, tum ad alias regni illius nostri necessitates utaris . . .

Datum Grätz, 6 Decembris 1552.

(Eredeti fogalmazvány.)

Gyulafejervár, 1552 decz. 8. Castaldo Ferdinándnak.

Sacr. Cath. regia Majestas.

Domine dne clementissime.

Cum viderem dominum Andream Bathori Vaivodam etc. passus Devae nullam magis quam de aliis rebus hujus regni curam suscipere velle, ipsum meis literis rogavi, ut saltem cum Paulo Bank ejus Vicevaivoda ageret, quod per omne id tempus, quo ipse d. Vaivoda in isto regno esset, illinc non recederet, nam pro certo intelligebam ipsum Paulum non ultra sextam diem Januarii ibi manere velle, attamen ab ipso nihil magis obtinere potui, quam Majestas V^{ra} ex annexis literis videre possit, ex quibus conclusive conjecturare licet, quod nec Vaivoda, nec Vicevaivoda istarum partium ullam curam et laborem sint suscepturi. Quomodo autem extraneos milites sine victualibus, et regnicolis invisos, aut sine pecuniis novos milites Hungaros conscribere possim, M^{tati} V^{rae} non est ignotum. Dicit ipse Vaivoda, quod corpus suum ad milites contentandos in partes secare non velit, sed si ego hoc facere possim, certe non meis literis quotidie M^{tatem} V^{ram} molestiis afficerem.

Mihi enim per necessarium videtur, ut Majestas V^{ra} dicto domino Bathori perscribat, ut non obstante solutionis defectu, mecum una regni curam et hujus passus Devae praesertim curam negligere non velit, ac Paulo Bank, ut non obstante, quod tempus suum ad sextam Januarii finiatur, d. Vaivodae tamen et M^{tati} V^{rae} servire velit et a Deva non recedere, donec Majestas V^{ra} melius provideat.

(Eredeti.)

Gyulafejervár, 1552 decz. 11. Castaldo Ferdinándnak.

Vix tandem ab eis obtinui¹, ut ad custodiam passus Devae pergant, ubi tamen non ultra finem Decembris se moraturos asserunt eodem quoque tempore Paulus Bank cum equitibus hussariis illinc est recessurus ita quod tempore magis necessario confinia deserta remanebunt, nec ego milites conscribendi nullum modum habeo.

(Eredeti.)

¹ Tudniillik a spanyol zsoldosok futárjától hallotta, a kút fizetésök sürgetése végett az udvarba indítottak.

Déva, 1552 decz. 11. Bánk Pál Castaldonak.

Illustrissime ac magnifice domine, mihi gratiosissime.

Fidelium servitiorum perpetuam commendationem.

Még megazolta, miolta ti Nagyságtok engemet ide alábocsátott, ez ideig az vármegyének semmi gyűlése nem volt, hogy az ti Ngtok levelit nekiek megadhattuk volna és az ti Ngtok akaratját nekiek megmondhattuk volna; hanem ez mai napon gyűltenek vala össze székeshelyekre, mi es közikbe menénk akkor, mikor Imre deákot te Ngodhoz bocsátók. Immár az ti Ngtok leveleit beadtuk vala és az ti Ngtok akaratját nekiek megmondottuk vala, hogy lú-halálába juta emberünk, kitől megértők, hogy az török Illéig jött. Az gyűlés ez hír hallva, mindgyárást cioszla, mi es hazasieténk; azt értők, hogy az törökben nem tudom milyet (?) mennyit el is loptak, fejet is vettek ott, az magyarokban is fogtak el, meg is öltek benne, mondják, hogy többen voltak ezernél. Immár azt nem tudom Ngodnak írni Illyén alól mennyet rablottak és menye rabot vittek, mert még bizonynyal vigire nem mehetünk, de ezt is megírjuk Ngodnak. Ez-előtt is gyakorta kenyergöttünk Ngodnak, hogy te Ngod viselne gondot ide ez földnek megótalmazására, mert mi igen kevesen vagyunk ez földnek megótalmazásá[ra]; ti Ngtok ne vallasson csak mi velünk szégyent, mert akármit ügyekedjök is háromezáz lónál többel itt fel nem ülhetők. Az drabantot is érti te Ngod menyne, azt is érti te Ngod, ha elegek vagyunk mi ez földnek megótalmazására, mert most is, ha lisen vala kívül, utánok kell vala mennünk, hiszem, hogy Lippáig el is írtók volna őket, a hol megháltak volna, mert tegnap vecsernye-harangkor indultak volt ki Lippából, minenkönk pedig tizenegy órán lón hírok benne dílkor. Kenyergönk azokáírt te Ngodnak most is, hogy te Ngod az ide való dologra viseljen gondot, mert im érti jól te Ngod, mely kevesen vagyunk itt, mind lovaggal, mind gyaloggal egyetembe. Most csak azért jött volt fel, hogy meglássa, Illyében ha vagyunk valami níp, ha te Ngod gondot nem visel reá, filek, hogy szinte itt is megkísírt bennünket.

Im értém Imre uramtúl, Imre deáktúl az minemő fizetést akar te Ngod ezeknek is tenni; nem hogy megtöbblőnénk, de ezek is cioszlanak, mert most is nehezen tartóztattam meg az Gerendy Péterhez tartozó nípben száz lovagot és az gyalogot, de az minemő fizetést akar Ngod nekiek tenni, ebben sem marad egy is, hanem mind cioszlanak, mert ha az pénz volna, apródonkint kevesenkint találánk valami nípét. Most is egyéb níp semmi nincsen itt, az vajda uram szolgáinál, nem tudom én is, mit ilők itt egyedől, mert igen kevés vagyok én egyedül ennek az megtartására, ha ezek eloszolnak, mert jobb énnekem tisztességemre az más ember lovát vakarnom, hogy nem mint egyedől szígyent vallanom, ha az uraim, a kik itt vadnak eloszolnak. Isten tartsa meg Ngodat. Ex Dewa dominica ante Luciae 1552.

Paulus Bánk:

Külczm: Illustrissimo ac magnifico domino Joanni Baptistae Castaldo Marchioni Cassani, comiti Platinae et Sacratissimae Regiae Majestatis locumtenenti generali etc. Domino mihi gratiosissimo.

Castaldo rájegyzése: Dignetur Majestas Vestra has literas perlegi mandare (Eredeti, mindvégig sajátkezűleg írva, zöld viaszba nyomott pecséttel, melyről azonban a czímeres pecsétet mutató papírlap levált, s nincs meg; a bécsi államlevéltár *Hungarica* osztályában; vízjegye koronából kiágazó gyökér, tehát brassói papíros).

Ezt a levelet Castaldo felküldvén az udvarba, harmadik üres lapjára e pár kísérő sort íratva deákjával:

Majestas Vestra videre poterit ex istis literis Pauli Bank Vice-vaivodae, an Turcae in hieme quiescant, quod et conspiciere posset ex multis aliis nobilium literis, quibus ad me protestatum miserunt. Et sciat Majestas V^{ra} istos mille equites nunc per unum tantum milliare a Deva distantes tamquam exploratores, aut speculatores praemissos fuisse, principalem vero irruptionem, pro qua ad m/XII hominum paraverant, sicut aliis meis M^{tati} V. scripsi, ante festa natalis domini facturi sunt. Ex Germanis aut Hispanis militibus, ne unum quidem eo mittere possum, quia in hibernia cesserunt, et libere concluderunt, quod in integre persolvantur nunquam exhibunt, nisi Transilvaniam concremandi, et diruendi causa. Et haec fuit generalis et expressa eorum conclusio. Ego sicut dixi, remansi cum duo decim tantum hominibus, ita quod si Turcae passum illum Devae perfringunt, sicuti demum video, quod perfringent, poterunt de me quicquid voluerint facere, quia determinatus sum non aufugere. Hique erunt testes juridice citati, et de jure communi examinati in processu Aldanae.

Déva, 1552 decz. 11. Bánk Pál Castaldonak.

Illustrissime ac magnifice domine, mihi gratiosissime.

Fidelium servitiorum perpetuam commendationem. Postquam huc me V^{rae} dominationis magnificae misere, nulli in hoc comitatu fuere conventus. Itaque vestrarum dominationum magnificarum literas istis reddere et voluntatem D. V. aperire hactenus non potuimus. In hodiernum autem diem cum essent conventus loco consueto indicti, et nos huc nos contulimus, ac antequam Emericum literatum ad V^{ras} D. M^{cas} dimitteremus, exhibuimus illis literas V^{rarum} D. M. et de voluntate D. V. M. certiores illos reddidimus. Interea homo noster repente ad nos ingreditur et nuntiat, Turcas apud Illie esse: hoc audito conventus immediate dissolvitur et nos domum properamus. Dicuntur ex Turcis circiter octo esse capti, nonnulli item trucidati, ex Hungaris eadem ratione capti aliqui, aliqui interempti. Fama est, ultra mille equites fuisse. Jam quam longe lateque infra Illie sint grassati et quantum pecudum atque hominum, numerum abegerint,

nondum certo didicimus; cum intellexerimus et haec V^{rae} D. Mag^{cae} perscribemus. Supplicamus non raro V^{rae} D. M. ut defensionis horum locorum curam haberet (neque enim nos huic rei sufficimus cum pauci simus admodum) nec paterentur D. V^{rae} Mag^{cae} nobis solis turpitudinem aliquam atque infamiam inuri, nam ut maximi sint hic conatus nostri tamen trecentorum equitum numerum non superamus. Peditatus vero quantus sit, facile D. V. Mag^{ca} intelligit, videt item D. V. Mag^{ca} num defensionis harum terrarum sufficiamus. Profecto et nunc res ipsa requirebat, ut hostes prosequeremur, si non defuissent milites, nec dubito quin consequi eos potuissemus, si non alibi, saltem ubi sese quieti didicissent, antequam Lippam ingrederentur. Hesterno enim die sub horam vespertinam Lippa fuerant egressi, nos vero hora deinde diei undecima hac de re statim sumus certiores redditi. Supplicamus itaque et nunc V^{rae} D. Mag^{cae} ut haec V^{rae} D. Mag^{cae} omnino curae sint. Videt enim V^{ra} D. M. quam sit horum et equitum et peditum exiguus numerus, nec aliam ob causam hucusque hostes penetraverant, quam ut discerent, num essent in Illie aliqua praesidia, an vero nulla omnino. Si V^{rae} D. Mag^{cae} curae ista non fuerint, melius, ne et hic nos probent. Intellixi a domino Emerico literato, quae velit et his proponere V^{ra} D. Mag^{ca} stipendia, si non solum non crescat militum numerus, verum etiam discedent et hi qui hic fuerunt hactenus. Certe et nunc summa cum difficultate retinui centum ex equitibus Petri Gerendi atque cum his pedites, ut et hos ad unum discessuros credam, si V^{ra} D. Mag^{ca} quam proposuit facere solutionem continuabit. Vicissim si non deesset pecunia paulatim et cum bona cura possent aliquo modo homines inveniri. Nunc non alia certa hic sunt praesidia, quam domini Vaivodae familiares. Neque vero video cur hic me solum sedere oporteat, quum solus ego defensionis hujus loci non sufficio, si isti discesserint. Ac praestat aliorum me curare equos salvo honore et dignitate mea, quam turpitudine aliqua notari, si forte isti domini, qui hic sunt, hinc discedant. Servet Deus V^{ram} D. Mag^{cam}. Ex Dewa, Dominica ante Luciae. Anno domini MDLII.

Paulus Bank.

Fegyver. Ez jóformán szószerinti fordítása lévén Bánk Pál magyar levelének, valószínűleg a bécsi udvarban készült, Castaldo tanácsára, a ki (mint láttuk) a magyar eredeti hátlapjára azt íratta, hogy ő Felsőge olvas-tassa el, vagyis fordíttassa le.

(Castaldo 1552 decz. 12-iki leveléhez mellékelve.)

Gyulafejérvár, 1552 decz. 12. Castaldo Ferdinándnak.

De passu Devae custodiendo omnem diligentem curam hactenus suscepimus modo, *sed Majestas V^{ra} non miretur*, si ut domino Bathori satisfacerem condescenderim, quod *Paulus Bank ad*

passus illius custodiam maneat, nam praeterita estate nulla alia in re ipsum Paulo adversabar, nisi quod ex causis tunc scriptis servitio M^{tatis} V^{rae} convenire non judicabam, ut arcis ipsius custodia in D:[eva] sibi demandaretur, sed quia d. Bathori, qui tunc ipsum in Vicevaivodam jam eigerat, mihi dicebat, quod nullo modo electionem pro honore suo retractare poterat, nec etiam utile judicabat, ut de ipso tantam inconfidentiam ostenderemus, quod ad desperationem deduceretur imo sibi videbatur, ut in aliqua parte ejus opera uteremur, quo ad M^{tatem} V^{rae} servitium ipsum retineremus. Majestas V^{ra} insuper mihi quoque scribebat, quod ipsum ad servitia sua intenterem dum modo in campo et non in arcibus serviret. Haec sunt causae cur in hac temporis extremitate dum Germani ad passum illum manere non poterant, nec Hispani soli ad illum custodiendum sufficientes de ipso Paulo considerem, eo maxime, quod mihi juravit, se usque ad diem sextam Januarii M^{tate} V^{ra} probe et fideliter servitutum, e d: ir[deinde] arx in manu confidentissimi castellani est constituta. Et quia Paulus Bank non ultra diem sextam Januarii cum equitibus Hungaris, ac duae cohortes Hispanorum in Deva existentes non ultra finem istius mensis ibi commorari intendunt, opus est tempestive providere, ut alii equites et pedites pro ipsius passus custodia conducantur, qualis autem pecuniarum numerus ad hoc faciendum mihi supersit, ex inclusa annotatione solutionum magistri, Majestas V^{ra} videre poterit.

(Eredeti.)

Gyulafejevár, 1552 decz. 13. Castaldo Ferdinándnak.

Post data, cum istas claudere velem. Ex Deva mihi nuntiatum est, quod ex illis sexcentis Turcis et quadringentis Tartaris, qui a quodam clerico Valaco conducti loca versus Devam exploratum venerant, cum jam multis cum captivis recederent, duo ex captivis M^{tatis} V^{rae} quorum unus est Joannes Villey Burgundus, qui se certe strenue gessit cum sexaginta equitibus in causa non procul ab Yllie illos adhorti sunt ex improviso, et octuaginta ipsorum occiderunt, ac quinque captivaverunt, accidit enim in hoc conflictu, ut rustici, qui captivi ducebantur, equitibus nostris visis ita contra Turcas se gesserint, quod plerique eos a quibus ducebantur, manuceperint. Unus dictorum captivorum ad me ductus est, qui dicit praedictos mille equites ex Temesvario et Lippa exivisse, et in Lippa scilicet in civitate mille et quingenti equites remanebant, et in arce ducenti janizarii. De Tartaris dicit, quod propter inopiam victualium illico sint recessuri. Data, ut in literis.

(Eredeti. Magyar kivonatát lásd a »Tört. Tár.« 1892. évf. 656. 1)

Szamos-Ujvár, 1552 decz. 15. Báthory András vajda Ferdinándnak.

Denique significaveram etiam superioribus diebus istis per egregium Ambrosium Kis, familiarem meum, M^{tati} V^{rae} Sacratissimae, quam inordinate status regni hujus praesertim passus circa Devam existentes se habeant. Post discessum autem ejusdem Ambrosii Kis, ut intelligo, omnes equites levis armaturae ex Deva propter insolutionem discesserunt. Nemoque isthic praeter egregium Paulum Bank cum meis servitoribus et paucos Hispanis ac cohorte una Germanorum remansit, nescio tamen quomodo et isti isthic manere possint, cum neque solutionem, neque victualia habeant. Si itaque domine clementissime ad ipsos passus circa Devam existentes aliter non fuerit provisum, nihil boni exinde subsequi potest, nam dominus generalis fatetur, non habere unde militibus providere possit. Deus M^{tatem} V^{ram} Sac^{ram} conservet. Datum ex Wywar, decima quinta die mensis Decembris 1552.

Ejusdem M^{tatis} V^{rae} Sac^{rae}

deditissimus et fidelis servitor

Andreas de

Bathor.

(Eredeti. Magyar kivonatát ld a »Tört Tár« 1892. évf. 656. l.)

Gyulafejevár, 1552 decz. 16. Castaldo Ferdinándnak.

A Deva et ab omnibus aliis confiniorum locis Giulae et Solymos propinquis, praecipue autem a comitatu [nevének helye üresen hagyva] continue subsidia postulantur, quae quomodo dare possim ignoro, cum ne de uno quidem Hispano, nec Germano disponere possim, nec modum pro novis conducendis habeo; quia cum pannus et pecuniae consumptae sint, remanent adhuc solvendi equites Bartholomei Horvati Giulae existentes, in qua necesse est praesidium tenere, etiam peditum.

(Eredeti.)

Gyulafejevár, 1552 decz. 19. Castaldo Ferdinándnak.

Quantum ad dimissionem Germanorum nullam viam video, quomodo sine pecuniis dimitti possint et quomodo interteneri possint nisi ab regnicolis alanter, quoque non video, quae res aliis omissis causis et bona occasione, quae nunc offertur voluntatem etiam regnicolarum ad arma contra nos capiendum incitat, nos autem unius tantum modo militis opera et servitio, uti non possumus, et Hispani hoc videntes in ea determinatione perseverant, quod ad finem Decembris, ex regno isto recedere velint, idem quoque Paulus Bank ad quintam Januarii est factururus et nullum alium habemus, qui ob defectum pecuniarum et victualium, omnis

generis *ibi manere velit*, et credat Majestas V^{ra} quod omnia tentavimus et tentamus, sed pecunia in illis gentibus consumitur, *quae hic servire non possunt*, et illis *deficiunt, qui bene servire possent*.

(Eredeti.)

Grécz, 1552 decz. 21. Ferdinánd Castaldonak.

Castaldo

Ferdinandus etc.

Ultimo scribis, Paulum Bank nolle cum ducentis illis equitibus Andreae de Bathor, quos secum habet, ultra diem sextam proxime venturi mensis Januarii Devae manere. Quod cum ita sit, tuum erit loco seu passui illi de tam aptis dignisque praesidiariis et capitaneo providere, ne ipsum aliquando capitanei et militum praesidiariorum causa periclitari contingat, quia non possumus nos in istis regnis dominiisque nostris degentes provisioni arcium nostrarum Transsylvanarum incumbere, sed illa a te, qui rebus es praesens fieri et ordinari debent, prout te facturum esse et in dies facere nihil prorsus ambigimus. Caeterum cum antea manibus pedibus nec sine justis causis restiteris, ne praefatus Paulus Bank ad Vicevaivodatam Transsylvaniae adhiberetur, nobis quidem non valde displicet, quod prae i fectura et officio custodiendae Devae abire velit, imo bene contentus sumus, ut alicui alii bellicoso apto et fideli viro praesidium et custodia illius importantissimi loci committatur. Facturus autem es in praemissis omnibus benegratam et expressam voluntatem nostram. Datum Grätz, 21 Decembris 1552.

(Eredeti fogalmazvány.)

Grécz, 1552 decz. 22. Ferdinánd Castaldonak.

Castaldo.

Ferdinandus etc.

Spectabilis et magnifice, fidelis nobis dilecte. Ex literis tuis die 8 praesentis mensis datis, intelleximus tibi adhuc grave et molestum esse, quod Paulus Bank ad diem sextam proxime venturi mensis Januarii Deva recedere velit. Posteaquam igitur tum e pluribus ante cedentibus, tum e proximis literis nostris facile intellexisti, nobis non valde placuisse, quod homo ille primo ad Vicevaivodatam officium, deinde ad custodiam importantissimi illius loci Devae adhibitus fuerit, praesertim cum prius tu ipse tanto studio et tanta contentione nec frustra impedire studueris, ne Vicevaivoda constitueretur, ideo etiam nunc non dubitamus, quin una nobiscum discessum ipsius non usque adeo graviter laturus sis, sed praesidium ac custodiam ejusmodi passus Devae, accedente consilio Vaivodae

nostri Transsylvanensi, spectabilis et magnifici fidelis nobis dilecti Andreae de Bathor, alicui alii idoneo fidei ac bellicoso viro demandatus sis. Sin autem aptus fidelis et qualem nos optamus in praesenti idoneorum et bonorum virorum penuria haberi non posset, satius sane erit Paulum Bank isthic manere, quam talem locum, a quo totum fere regnum illud nostrum pendet, prorsus absque capiteo relinqui. Ne itaque custodia et cura saepedicti loci Devae ulla ex parte negligatur, aut segniter habeatur, scripsimus tales litteras tam ad Paulum Bank, quam ad praefatum nostrum Vaivodam Transsylvaniensem, quales petiisti, sicuti ex earundem annexo exemplo cognosces. Et istiusmodi literis si necesse fuerit, nec alius ad locum istum defendendum idoneus habebitur, uti poteris, ut passus ille fideliter et recte custodiatur, quoad ei aliter et commodius prospici queat. Ac quoniam nihil fere magis ab omnibus desiderari et appeti videtur, quam pecunia adeoque nullus fere militum absque illa se officio suo recte fungi posse opinatur: ideo volumus tibi affirmare, nos mittendae isthuc paucis diebus certae precuniarum summae ad faciendum alteram militibus nostris isthic existentibus solutionem, sedulo curam habere, eandemque Deo dante brevi admodum tempore missuros esse.

Datum Grätz, 22 Decembris 1552.

(Eredeti fogalmazvány.)

Grécz, 1552 decz. 22. Ferdinánd Bánk Pálnak.

Paulo Bank.

Ferdinandus etc.

Egregie fidelis nobis dilecte. Audivimus te superioribus diebus propter singularem animi tui promptitudinem ac rei militaris experientiam ad custodiam et curam passus et arcis nostrae Devae cum certe levis armaturae equitum numero ductui Vaivodae nostri Transilvanensis spectabilis et magnifici Andreae de Bathor subjecto praefectum fuisse, te vero nolle ultra diem sextam proxime venturi mensis Januarii ibidem manere. Cum autem passum et locum illum nostrum Devam tanquam ultimum regni illius nostri Transsylvaniae propugnaculum maximi momenti esse constet, et nos ejusdem defensionem et conservationem, ut debemus plurimi faciemus, neque tamen in tam brevi temporis spatio alium idoneum et sufficientem sicuti cuperemus virum habere possimus, quem eo loci ad sublevandum te clementer isthoc onere statim deputare queamus: idcirco tibi harum serie firmiter et gratiose committimus, ut non obstante, quod tempus tuum ad diem sextam Januarii finiatur, nobis et supradicto Vaivodae nostro in praenominato loco nostro Deva diutius etiam alacriter et fideliter inservire pergas, nec inde ullo modo re-

cedas, donec melius et commodius saepe passui provideamus. In quo facturus es benegratam et expressam voluntatem nostram, regia nostra clementia erga te recognoscentes. Datum Grätz, 22 Decembris 1552.

(Eredeti fogalmazvány).

Grätz, 1552 decz. 22. Ferdinánd Báthory Andrásnak.

Bathory.

Ferdinandus etc.

Nihilominus tamen cum passum et arcem Devae maximi momenti esse constet tanquam postremum regni illius nostri adversus Turcas propugnaculum, non sine causa de ejus defensione et conservatione valde solliciti sumus. Caeterum audivimus ad custodiam et curam illius egregium fidelem nobis dilectum Paulum Bank, Vicevaivodam cum certo Hungarorum tuorum numero praefectum esse, sed ipsum nolle ibidem ultra diem sextam proxime venturi mensis Januarii manere. Idcirco ne locus tanti momenti praefecto seu capitaneo destituatur, fidelitati tuae harum serie clementer committimus, quod una cum supranominato bellico locumtenente de alio fido, sollicito et idoneo viro, cui praefectura ac custodia defensionisque saepedicti loci tuto comitti queat, cogites. Si autem qui idoneus foret haberi non posset, quod saltem cum praedicto Paulo Bank agas, ne locum illum relinquat, sed donec commodius a nobis provideri possit, ibidem maneat, et eidem loco summa diligentia et alacritate invigilet, ostendens nos id ipsum omni regia nostra clementia erga eum recognituros esse, adeoque nec tu ullo modo curam dicti loci non abjicias, quemadmodum te pro tua in nos fidelitate facturum esse non ambigimus. Exequeris autem in eo benegratam et expressam voluntatem nostram. Datum Grätz, 22 Decembris 1552.

(Eredeti fogalmazvány).

Gyulafejevár, 1552 decz. 26. Castaldo Ferdinándnak.

— — — — —
Cum ego hic solus sim, nec ullum mecum habeam nisi Melchiorum Balassam, qui ob ejus vulnus in Hungaria esse non potest, mihi ex re fore videretur, postquam Paulus Bank in octo diebus a passu Devae est recessurus, ut dictus Melchior ibi praeficeretur, et in Hungaria, donec Balassa ibi revertatur, alium delegere; de qua re dominum Vaivodum certiore rectiori et cum illi muneri. Fratrem suum non habilem judicaverit, Thomam Varkoczium sibi nominavi, de quo etiam credo, quod contentus non erit, sicuti nec ipse, nec Hungari de Melchior ad illud officium contentantur, attamen judicarem, quod nulli melius, quam dicto

Varkoczio capitaneatus ille supremus in absentia Melchioris committi posset, si illum exercere voluerit.

(Eredeti.)

Grécz, 1552 decz. 28. Ferdinánd Castaldonak.

Præterea, quo ad retinendum in arce et passu Devae Paulum Bank Vicevaivoda cum tibi præcedentibus literis nostris mentem atque sententiam nostram pluribus verbis aperuerimus, non est necesse eundem in præsentibus repetere, sed eidem adhuc inhaeremus. Caeterum nobis gratum accidit militibus nostris eruptionem, quia ex arce illa Deva in hostes ejusque excurrentes et depopulantes fecerant, prospere suo cessisse, et miseros colonos ex infidelium et tyrannorum manibus eliberatos fuisse.

(Eredeti fogalmazvány).

Gyulafejérvár, 1552 decz. 30. Castaldo Ferdinándnak.

Regina [Isabella] hactenus perseverat, quod *una cum filio regnum ingredi velit, vel alias illum a se non dimittere* confidit enim quod facile cogitatur suas ad optatum finem deducere possit *cum videant omnes Hungaros*, qui M^{tati} V^{rae} serviebant *a servitio recessisse* exceptuato Melchiore Balassa, quem quia ob vulnus suum in Hungaria redire non possit, hic consistere feci et cum eo egi, ut *equites suos huc advocare velit, quos passui Devae, qui magis magisque indies deseritur præficiam. Heri mille equites Turcici prædictum passum recognoverunt et cras terminus finituae, quem Hispani recessui ipsorum præfixerunt confestim quoque Paulus Bank est recessurus* adeo, quod ibi exigui ex equitibus dominum Vaivodae sunt remansuri, quamvis hactenus semper perpauci fuerint. Hic ex pecunia M^{tatis} V^{rae} mille floreni adhuc supererant, quos aliquibus destribui, et trabantones conducant, *cum quibus per unum adhuc mensem passum illum custodire possim*, sed licet prius perditibus Hungaris non plus quam duos florenos solveremus, nunc tribus vix florenis conducì possunt, et quamvis equites et pedites ac pecunias in copia haberemus, *quae omnia nunc desunt, tanta est commeatuum necessitas, quod difficile ibi interteneri possunt. Hispani eorum paucitatem elegantes pertinaciter recedere statuerunt*, ego bonis verbis et demonstrationibus ipsos semper intertenui, integram solutionem, quam aliis in panno mediam numeravimus, ipsis in pecunia persolvere feci, bonum hospitium eis nunquam defuit, et ubi nunc tres cohortes eorum stationem habent *sumptibus miserorum et sine ulla solutione viunt. Idem etiam Germani faciunt.*

(Eredeti.)

Memorial para su Magesta.

A Deva por las escursiones de Lippa e inbiado a hazer algunos settos paraque alla se pueda reduzir alguna gente se la vuiera para guardar aquel passo, seria menester tambien hazer algo a Puerta de hierro, mas estos del Reyno se ayudan mal, y yo del mio no puedo mas. Tambien de lotra parte del Maroscio saremos trabasado por la via de Solymos, ni ay forma ni manera para poderlas assegurar.

(Castaldo 1552-iki emlékiratából. Eredeti.)

Gyulafejevár, 1553 jan. 3. Castaldo Ferdinándnak.

Nec ego jam tandem possum neque scio nisi *omnia in arbitrio fortunae relinquere* illis, qui *Devae sunt nihil amplius quidem habeo*, et ex iisdem Petri Haller literis Majestas V^{ra} deprehendere poterit, *quam spem in redditibus regni habere possum*; videbit similiter M^{tas} V^{ra} quid de Hispanis Petrus de Abila mihi perscribat. Equites Vaivodae tam hi, qui Devae sunt, quam caeteri, quos secum habet, *numerum centum et quinquaginta*, sicut mihi refferunt.

(Eredeti)

Gyulafejevár, 1553 jan. 9. Castaldo Ferdinándnak.

Hactenus inter colonellos et capitaneos Germanorum *de reductione duarum legionum in una, ac dimissione inutilium gentium, nihil* est conclusum, nam unus dicit *nolle alterius milites nisi pacattos et quietos et non tumultuantes accipere*, alter dicit *se id sine pecuniis facere non posse*. Isto interim *universa Transsilvania excidium patitur et Kassum beghus cum valida gentium manu ac bombardis versus Devam festinat*. Hispani autem, qui hactenus ibi morati sunt, *hodie recedunt ac locum illum inimicis in preda relinquunt*.

(Eredeti.)

Grécz, 1553 jan. 10. Ferdinánd Castaldonak.

Quo ad magnificum Melchiorem Balassam de Giarmath attinet, probamus sane quod ipsum propter causas in literis tuis expressas ad custodiam et curam passus ac arcis nostrae Devae deputaveris, cui etiam accedente consilio Andreae de Bathor, tot et tales gentes assignare debebis, quam ad defensionem ac conservationem importantissimi loci illius idoneae et sufficientes fore videbuntur.

(Eredeti fogalmazvány.)

Grosopolt, 1553 jan. 10. Petro de Avila Castaldonak.

Estan son las compannias de Juan de Villosa y de Luys de

Barientos, que yo embiava paraque soccorriessen a los de Deva contra los Turcos, que yvan sobrellos, y entendiendo, que no querian passar adelante, mande que se voluiesen a sus vanderas.

(Eredeti.)

Gyulafejérvár 1553 jan. 13. Castaldo Ferdinándnak.

Quid demum cum Hispanis proficere potuerim, pariter ex alligatis eorum literis M^{tas} V^{ra} cognoscere poterit. Quae sciat, quod adhuc illae duae cohortes, quae Devae erant cum aliis unitas non sunt, sed quamprimum unientur eorum determinata voluntas est abeundi. Supervenit enim post literas istas quidam decurio, qui refert, quod quisque currus et equos hac de causa quaerit, ut statim proficiscantur.

(Eredeti.)

Kolozsmonostor, 1553 febr. 4. Castaldo Ferdinándnak.

Supplico M^{lati} V^{rae} ut quanto citius mihi respondere velit in negotio equitum et peditum conducendorum, ut saltem pro mense Martii regnum provisum sit. Pro mense autem isto Februarii, a Colosvariensibus mille et ducentos florenos inveni, et inde alios bis mille cum maximo interesse et jactura, ut illos quingentos pedites et quadringentos equites, qui sunt in Deva, nec non milites arcis Devae, Branichkae et Illye solvere possim. Praedictis enim quingentis peditibus solutionem trium florenorum singulis mensibus facere cogimur, et per Deum verum et omnipotentem juro, quod si cras hinc recedere deberem, tot pecunias non habeo, quod mihi et nobilibus istis, qui becum sunt, pro duobus diebus expensas facere possim.

(Eredeti.)

Grécz, 1553 febr. 7. Ferdinánd Castaldonak.

Insuper cum scribas Kassum beghum multos sanziakos penes se habentes armata manu ac signis infestis versus Devam movere, non dubitamus quidem ex quo suprafatus Petrus Haller se pecunias ad faciendam illi duobus millibus equitum levis armaturae et mille peditibus Hungaris primi mensis solutionem impensas subministratum obtulit, et regnicolae in isto praememorato novissimo conventu penes gentes ac copias nostras, vel particulariter, vel generaliter quotiescunque rerum status postularit insurgere decreverunt, quin mutuo cum saepedicto Vaivoda nostro consilio et opera, confinia illa, quibus hostes invasionem minitari, vel moliri videntur valido praesidio firmaveris, tum de ferendo iisdem locis subsidio ita prospexeris, ut nihil inde nobis ac fidelibus regnicolis nostris damni, aut periculi immineat, vel id adhuc facturus sis.

(Eredeti fogalmazvány.)

Szamosujvár, 1553 febr. 16. Castaldo Ferdinándnak.

Caeterum non solum necesse erit arcem Gyalu nomine M^{tatis} V^{rae} custodire, sed *cogitavi ex usu fore, ut arx Devae ad manus dictorum duorum gubernatorum¹ regni non perveniat, cum locus sit confinium et importantissimus*, sed necesse erit, ut praesidium, qui in ibi imponetur, pecunia M^{tas} V^{rae} semper persolvatur, *qui sub se arx illa reditus alicujus importantiae non habet, sed tantominus Vicevaivodis, qui locum hunc intertenere consueverunt, erit persolvendum, et quia hactenus viginti equites et viginti pedites in arce illa semper intertenui, dominus Bathory tantum etiam minus super suo salario habere deberet.*

(Eredeti.)

Memoriale de particolari di racc rdare a Sua M^{ta} di commissione del Illmo Signor Generale.

Per presidio dil regnio ha intratenuti et intratene 300 cavalli di Melchior Balassa, 100 di (Giovanne) de Ville, 100 di la sua guardia, 50 de (Nicolao) Kerepovith, 100 de Sassoni, 20 de Georgio capitano, 50 da Karansebes, ch'sonno in tutto 720, quali tuttissno in Deva, ne niuno resta apreso la sua persona, senza anchor li 25 se pagano al castellano de Ille, ch'sonno 745; se pagano a Deva 700 fanti Ungari et 100 in Alba Julia, ch'sonno 800. Li cavalli et fanti sonno pagati per sin a 8 di Marzo, passato questo tempo, non sa como intratenerli.

Jegyzet. Castaldo 1553 febr. 20-iki leveléhez téve.

(Eredeti, meg van latin fordításban is, mely az udvarban készült.)

Grécz, 1553 febr. 28. Ferdinánd Castaldonak.

Porro nobis clementer probatur, ut pedites nostri Germani sub ductu Andreae de Brandis existentium propter allegatas abs te causas diutius isthic teneantur, de quorum ac simul gentium in Deva existentium, nec non tuo, quoque et familiarium tuorum solutione tibi mentem nostram per literas ex aulica nostra camera expedientias, clementer declarabimus. Similiter ad negotium illud castellanorum seu praefectorum in arcibus Deva, Gyalu et Újvár tenendorum posthac tibi respondebimus. Nunc tamen te caelare nolumus egregium Stephanum Dobo, qui Agriae praefectus fuit, non amplius ibi esse, ita quod ejus opera bene alio in loco uti poterimus.

(Eredeti fogalmazvány.)

¹ T. i. Kendy Ferencz és Balassa Menyhárt, a kiket Castaldo, egyiket a polgári ügyek, másikat a hadügyek élére állíttatni ajánlott.

Gyulafejevár, 1553 márcz. 3. — Meggyesi Ferencz fejevári vicarius Castaldonak.

Magnificus dominus Melchior Balassa profectus est Devam. Servitor meus ex Deva hac nocte reversus est, dicit omnia gratia Dei in bono statu esse. Turca in Vincz est, cujus nuntium et voluntatem D. V^{rae} Illma a domino Petro Haller omnino intelliget.

(Eredeti.)

Alvincz, 1553 márcz. 3. Haller Féter Castaldonak.

Caeterum de bombardam scribit D. V. ut ex Cibinio mittatur Devam, in cujus locum Alba Julia Cibinium aliam deferre vult. De ea re cum domino Falkenstainer egi, indicavit autem mihi Albae Juliae esse bombardam, quae ad necessitatem arcis Devae sufficiens esset. Itaque opus non esse si modo D. V^{rae} videretur, ut bombardam Cibinio eferatur, sed ea, quae Albae est, recta Devam transferatur. De qua re D. V. expecto instructionem.

(Eredeti.)

Ex oppido Hutuar, 1553. márcz. 5. Castaldo Ferdinándnak.

Georgio quoque capitaneo cuperem, ut Majestas V^{ra} scribi faceret, qui castellamus Devae remansit et optime hucusque servit. Similiter Nicolao Cherepovith, cui, cum hucusque absque stipendio serviverit, nunc deputavi quinquaginta equites usque ad futurum mensem Junii solutos. Ad ejus quoque persuasionem et consilium centum Rascianos equites condux, quos ad confinia illa Devae deputavi.

(Eredeti.)

Grécz, 1552. márcz 7. Ferdinánd Castaldonak.

Deinde exhibuit nobis Albertanus ille a praefato Andrea de Brandis missus memoriale quoddam nonnullarum rerum, quos nobis exponere se abs te in mandatis habere dixit.

Praeterea constat ex relatione praefati Albertani, te non adeo parvum Hungarorum equitum et peditum numerum Devae habere. Refert enim equites esse praeter gentes dicti Andreae de Bathor 745 et pedites octingentos, eosque omnes usque ad octavam diem Martii solutus esse. Id nobis sane gratum esse, quia multo facilius numerus bis mille equitum et mille peditum integre complebitur, quae novi conscriberentur, nec tanta pecuniarum summa opus erit. Dabimus autem operam, ne solutio illis inposterum quoque desit.

(Eredeti fogalmazvány.)

Nagy-Szeben, 1553 márcz. 7. Haller Péter Castaldonak.

Scripseram antea D. V. Ill^{mae} ut ad lustrantiam milites Devensis Emericum Pesthi et Achacium mitteret, sed cum ob temporis brevitate illi commode expectari non possent, oportuit me omnem et meam et quicquid ab amicis corradere potui, pecuniam, illis militibus, qui conscripti erant, pro eorum istius mensis stipendio per Joannem, idest servitorem magistri solutionem mittere, quemadmodum et regiaetati et D. V. Ill^{mae} receperam.

(Eredeti.)

Nagy-Szeben, 1553 márcz. 7. A szász egyetem Castaldonak.

Illustrissime domine, dne gratiosissime.

Post salutem et officiorum nostrorum commendationem.

Cum nos ad dominicam Oculi, ex voluntate D. V^{rae} Ill^{mae} Cibinii convenissemus, ex Rev^{mo} D. vicario, voluntatem et postulata Ill. D. V^{rae} pro subsidio contributionis faciendo, intelleximus. Et si vero, et praetactae exactiones, ac praesentia onera, quae a gentibus Regi^e M^{tatis} maxima perferimus, magnaue damn, quae perpassi sumus, nobis ejusmodi postulata, faciebant factu difficilia. Tamen, visa regni necessitate, et pro observantia nostra atque fide erga suam M^{tatem} in praesentiarum decem millia florenorum solvendorum obtulimus. Precamur, ut subsidium illud animo benigno a nobis Illma D. V^{ra} accipiat.¹

Verum, notum est eidem, inhabitatores sedis Zaaazvar os maxime damna accepisse, et plurimae villae sunt desolatae. Oramus eandem, dignetur ipsos missos facere, ab iis vecturis, quas eadem, ipsos ad Devam facere jussit. Denique supplicamus, dignetur uni villae sedis ejus, Thordos nomine, gratiosam dare exemptionem per unius anni spatium, nisi enim ea ratione eis subveniatur, locus desolabitur, nam et coram nobis id sunt protestati. Id nos erga Ill^{mam} D. V^{ram} omni servitio reserviemus. Deus eandem tueatur Ex Cibinio, 7 Martii. Anno 1553.

Magistri civium iudices ac
seniores universitatis Saxonum.

Külczim: Illmo Principi (!) ac domino dno Joanni Baptistae Castaldo, marchioni Cassani, comiti Platinae, Sacrae Regiae M^{tatis} Romanorum consiliario et bellico vicegerenti. Dno gratiosissimo.

(Eredeti, a papírba nyomott pecsét nyomával.)

Nagy-Szeben, 1553 márcz. 8. Haller Péter Castaldonak.

Dominatio itaque V^{ra} M^{tati} regiae id indicare poterit, ut aliqua summa pecuniae huic regno prospiceat, praesertim autem de solu-

¹ Mint Meggyesi Ferencz vicarius írja Castaldonak márcz. 9-iki levelében, ő 12 ezer frtot kért, de a szászok csak tízet szavaztak meg. Ezt húsvét utáni első vasárnapra ígérték Haller Péter kincstárnok kezébe adni, a ki aztán oda fogja fordítani, a hol legnagyobb szükség lesz rá.

tionem sequentis mensis militum Devensium curam habeat, nam ex meis pecuniis illis satisfacere minime (ut etiam antea scripsi) possum, quicquid enim hactenus habui, et ab amicis mutuo accipere potui, id totum ad praesentis mensis solutionem illis Devam misi.

(Eredeti)

*Gyulafejevár, 1553 márcz. 9. Meggyesi Ferencz vicarius
Castaldonak.*

Emericus Literatus cum pecuniis ad Deva ibit. Die hesterno unus homo ex Lippa venit, dicit Turcas in simul congregari, et famam esse, quod vellent in Transsilvaniam excursionem facere, sed ego magis timeo pertinentiis Varadiensis et locis illi vicinis. Raro enim vel nunquam in ea excurrunt loca, quo se ituros publicaverint, sed ferme senper ad alia loca divertunt. Bonum itaque videretur, si Illma D. V^{ra} ad omnes partes nuntiarent, ut diligenter advigilarent et se strenue custodirent.

(Eredeti.)

Nagy-Szeben, 1553 márcz. 14. Haller Péter Castaldonak.

Antea quoque D. V^{rae} Ill^{mae} scripseram me militibus Devensis jam conscriptis pro mense praesenti, qui VII die Martii incepit stipendium solvisse, deinceps autem me nihil polliceri posse. Nunc quoque eandem oro, scribat Regiae M^{tati} ut aliquam summam pecuniae mittat, ut in menses sequentes illis de solutione provideri possit, siquidem hujus regni proventus non sunt sufficientes. Quicquid autem ex nobilium et saxonum contributione provenire debebat, id jam diversos in usus deputatum est. Haec D. V^{rae} Ill^{mae} scribere volui, ut etiam antea eidem literis significaveram, ne si inde aliquod emergeret periculum, quod Deus avertat, postea culpa in me rejiceretur.

(Eredeti.)

Rozgony, 1553 márcz. 17. Castaldo Ferdinándnak.

Hodie enim capitaneus Joannes de Villey, quem in Branichka non procul a Deva cum centum equitibus relinqueram, ad me venit, ut nomine magnifici Melchioris Balassae me rogaret, ac aliorum quoque capitaneorum, tam equitum, quam peditum, quod de eorum solutionis continuatione penes M^{tatem} V^{ram} curam suscipere velim; licet et itinere cum Petro Hallero, cum vicario Albense et Nicolao Kerepovith tractare non praetermiseram, ut ad septimam usque diem proximi mensis Aprilis illis solutio fieret, nam usque ad septimam Martii soluti erant, praedicti autem de ipsa provisione aliquam spem, sed non firmam certitudinem dederunt.

(Eredeti.)

Kolozsvár, 1553. márcz. 24. Haller Péter Castaldonak.

Ad VII. mensis Martii militibus Hungaris in Deva existentes, solutiones feci, et ad decimum diem a datarum praesentium, denuo illis complebitur mensis, quibus si illico sua completa stipendia reddita non fuerint, quod ipsorum est ingenium, militiam remittent, sicque locorum illorum passus deserentur. Oro Ill^{mam} D. V^{ram} velit haec Sacrae Rom. M^{tati} domino nostro clementissimo significare, ut de aliqua summa pecuniarum prospicere dignetur, ne ad initium futuri mensis, in occasionem multorum maximorum periculorum, ea loca deserantur. . . . Ex praesenti nobilium contributione, manibus meis non amplius fl. 4000 assignata sunt, et restant exigentes fl. 6000. Reliquum totum, in defalcationes deputationum innumeras, rejectum. A Saxonibus provenient fl. 2700, reliquum pariter in defalcationes. Variorum damnorum et sumptuum cedit.

(Eredeti.)

Sempte, 1553. ápr. 11. Castaldo Ferdinándnak.

Quod Majestas V^{ra} unius mensis stipendium Germanis militibus adhuc in Transylvania existentibus miserit, placet admodum intellexisse illo enim poterunt per aliquod tempus quiescere.

Ex illis autem pecuniis impetraveram ab ipso comite octo florenorum millia, quorum quinque gentibus colonelli Andreae a Brandis darem et reliqua tria ad praesidium Devae substinendum converterem, sed neque id postea commissarii passi sunt, scilicet Agacius et alter, imo omnia octo millia dicto colonello tradiderunt, qui pariter modo suo, me inscio illa distribuit, sicut tunc quoque M^{tatem} V^{ram} certam reddidi.

(Eredeti.)

Nagy-Szeben, 1553 ápr. 11. Haller Péter Ferdinándnak.

Quae autem, et quantaе necessitates M^{tatis} V^{rae} et regni essent, quamvis sciam Gasparem ipsum Pechy, singula ut a me edoctus est, fideliter M^{tati} V^{rae} narraturum supplico tamen nunc quoque M^{tati} V^{rae} domino clementissimo, dignetur pro sua singulari clementia, ita rebus regni istius prospicere, quemadmodum temporis ratio et singularis M^{tatis} V^{rae} cura de nobis omnibus desiderat; maxime vero, quod jam nec consilio, nec rebus quidquid agere valeam, ne milites ad Devam constituti, locum ad munimentum regni valde necessarium, sine praesidio destituant.

(Eredeti.)

Bécs, 1553 jun. 27. Ferdinánd Kerepovics Miklósnak.

Niclasen Cherepowith Verschreibung umb das Schloss Braniczka.

Nos Ferdinandus etc. recognoscimus et fatemur per praesentes, nos arcem nostram Braniczka vocatam simul cum omnibus et singulis villis, possessionibus, prediis portionibusque et quibusvis juribus possessionariis ad eandem arcem pertinere debentibus egregio fideli nobis dilecto Nicolao Cherepowith ad humilem ejus instantiam pro summa mille florenorum Hungaricalium in moneta consueta pignoris titulo inscripsisse, ad ejuspue manus consignasse, conferimus et inscribimusque harum vigore literarum, hac tamen expressa conditione, quod dictam arcem interim quamdiu in ipsius potestate erit, sufficienti et necessaria custodia propriis suis sumptibus providere nobisque ac nostris in eandem arcem et ex eadem arce quodcumque libuerit liberum aditum et regressum nosque ac nostros in dicta arce nostris tamen in **expensis** morari permittere, absque scitu nostro nullum bellum inchoare, nec cum hostibus nostris, si quos habituri essemus, ex eadem arce pacisti indutiasve, aut ullam concordiam facere, jura et pertinentias ejusdem sedulo manutenere et conservare, nec de ea quidquam alienare, aut imminuere, colonos quoque et subditos contra aequitatem et census consuetos ac servitia debita nequaquam aggravare possit, debeat et teneatur, prout haec omnia nobis coram spondit, seque et haeredes suos per literas suas reversales obligavit. Ubi autem nos, vel filii haeredesque et successores nostri reges Hungariae dictam arcem a nominato Nicolao Kerepowith redimere voluerimus, vel voluerint, simus adstricti illi Kerepowith suisque haeredibus dictam summam mille florenorum Hungaricalium in moneta consueta persolvere et restituere, eos insuper de expensis, quas ad instauranda menia aliaque ad necessariam munitionem arcis Braniczka exposuerint, juxta commissariorum nostrorum non suspectorum tunc temporis ordinandorum fidelem inspectionem aequamque aestimationem contentos reddere adque premissa et quevis premisorum singula firmiter et inviolabiliter observanda nos et filios haeredesque nostros obligamus et obligatos esse volumus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum median^{ti}bus, Datae Viennae 27. Junii, Anno etc. 53.

(Hivatalos másolata a bécsi k. u. k. Hofkammerarchiv »Ungarische Gedenkbücher« cz. gyűjteménye 338. köt. 193–193b lapján.)

Bécs, 1553 jul. 3. Ferdinánd Kerepovics Miklósnak.

Niclasen Cherepowith

10 Topplhäggen und 2 Centen Pulver gen Braniczka zu geben.

Nachdem wir unserm getreuen lieben Niclasen Kerepowith unser Schloss Braniczka zu verwalten eingegeben, und Ime daneben zehen

Topphäggen und zwen Centen Pulver zu Fürsehung desselben Haus dergestalt bewilligt haben, dass er uns dieselben zehen Topphäggen und zwen Centen Pulver zur Zeit der Abtretung des Schloss widerumben erfolgen, und zuesteen lassen soll, so bevelhen wir dir, dasz du gemeltem Cherepowith auf sein Ersuechen aus unserm Zeughaus deiner Verwaltung gedachte zehen Topphäggen und zwen Centen Pulver zuestellest. Daran beschieht unser Willen. Geben Wien am dritten Tag Julii, Anno im 53.

An Balthasarn von Walderstain.

(Hivatalos másolata a bécsi k. u. k. Hofkammerarchiv »Ungarische Gedenkbücher« cz. gyűjteménye 388. köt. 216. lapján.)

*Diele Fernando Joan Cap
Castaldo*

Castaldo tbk. aláírása.

